

VIGILIA

SZERKESZTI

SÍK SÁNDOR

DOROMBY KÁROLY

BALANYI GYÖRGY

GERLEI JÓZSEF

BELLON GELLÉRT

MIHELICS VID

írásai

1952 NOVEMBER

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Doromby Károly</i> : Ars Sacra	561
<i>Balanyi György</i> : A Szentvér tiszteletének nyomai a magyar középkorban	573
<i>Gerlei József</i> : Nyári napok (Elbeszélés)	582
S Z E M L E	
<i>Bellon Gellért</i> : Halál amely élet	599
A kis út	602
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	604
Szent Cecilia (November 22)	613
<i>O.f.v.</i> : Az egyetemes államférfi	614

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sik Sándor.

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György.*

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4, postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos-utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekkszámja száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Ara: 5 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

ARS SACRA

E sorok írója egyszer vetített képekkel kísért előadást tartott a moderna templomépítésről. A hallgatóság soraiban egy általános tiszteletnek örvendő, kiváló személy is helyet foglalt, aki — mint utóbb kiderült — az egyik bemutatott kép kapcsán ezt a megjegyzést tette: „Innen már csak a sódarok és kolbászok hiányoznak”, amivel azt akarta mondani, hogy a szóbanforgó épület inkább való éléskamrának, mint templomnak. Közel húsz év telt el azóta, de a modern egyházművészet tekintetében még mindig nem jutottak nyugovóra a kedélyek. Olyannyira nem, hogy a legutóbb az Officium Kongregáció is szükségesnek tartotta, hogy a szünet nélkül zajló vitában hangját hallassa és a többé-kevésbé hivatalosnak tekintendő álláspontot leszögezze.

Az itt következő sorok meg szeretnénk kísérelni, hogy nem az úgynevezett „beavatottak”, hanem az egyházművészet problémái iránt érdeklődő és a legjobb értelemben vett laikusoknak tekinthető egyháziak és világiak számára összefoglalják azokat az alapvető szempontokat, amelyekkel ebben a sokat vitatott kérdésben eligazodhatunk és az úgynevezett „moderu” egyházművészeti alkotásokkal kapcsolatban véleményünket kialakíthatjuk.

Mielőtt azonban a kérdés érdemi tárgyalására térnénk, le kell szögeznünk: az egyházművészet, latin nevén *ars sacra*, semmiképpen sem azonos a vallásos tárgyú művészettel. Olyan megkülönböztetés ez, amelyről a legkiválóbb elméletirők is legtöbbször megfélekedeznek. Az egyházművészet, vagy szent művészet, mint a neve is mutatja, kifejezetten egyházi célra és egyházi használatra alkotó művészet.* És ez nagyon fontos megszorítás.

A művésznek legtermészetesebb életformája, énjének legteljesebb kibontakozása az alkotás. Amikor alkot, hűnek kell maradnia önmagához és a valósággal kapcsolatos ama személyes élményéhez, amelyet a művel ki akar fejezni. Az egyházművészeti alkotástól azonban, amely legtöbbször a kultusz keretében vagy a tanítás segédeszközeként szolgál, elvárjuk azt is, hogy tökéletes összhangban legyen az egyház szándékával és tanításával. A kétféle hűség között csak akkor kerülhető el az összeütközés, ha a művész, művészi szándéka harmonikusan belesímul az egyház szándékába. Mit akar az egyház? Az Isten dicsőségét hirdetni és a lelkeket az üdvösségre elvezetni. Ezt kell akarnia a művésznek is, ha egyházművészeti alkotásra vállalkozik. És még hozzá úgy kell ezt akarnia, ahogy az Egyház akarja. Nem választhat tehát

* Ugyanúgy, mint ahogy az egyházi zene sem azonos a vallásos zenével. L. a Vigilia 1951 szeptemberi számában S. S. idevágó fejtegetéseit.

sem az igazság közvetítésre, sem a tanításra más utat, mint amelyet az Egyház a maga dogmarendszerében megszabott. Ez természetesen csak látszólag nagyon szigorú megszorítás, mert hiszen az Egyház lelki története mindennél jobban megmutatja, milyen páratlanul változatos megoldási lehetőségei vannak az említett két alapvető feladatnak, a dogmák által megszabott kereteken belül is. Ez az alkalmazkodás és az Egyház szándékaiba való belesimulás azonban elengedhetetlen feltétele az egyházművészeti alkotásnak. Talán nem is kell külön hangsúlyozni, hogy ez távolról sem zárja ki, hogy egy művésznak a vallással és a vallásos tárgyakkal kapcsolatban élményei legyenek és azokat alkotásokban közölje. Művészi szempontból nagyot és eredetit is alkothat így, de alkotása csak akkor lesz egyházművészet, *ars sacra*, ha a fenti feltételeknek megfelel.

Amikor képzőművészetről beszélünk, a kifejezéssel az építőművészetet, festészetet és szobrászatot szoktuk sommásan összefogni. Valójában azonban egyetlen közös vonásuk az, hogy mind a három a szemünk közvetítésével lép tudatunkba. Látnunk kell ahhoz, hogy élvezhessük, magunkévá tehessük őket. Azonkívül igen gyakran — az egyházművészet területén majdnem mindig — együtt jelennek meg, tehát bizonyos kölcsönhatásban állnak egymással és együtt harmonikus egészet kell alkotniok. Ezen túlmenően azonban mind eszközeikben, mind esztétikai hatásukban annyira különböznek egymástól, hogy szükségesnek látszik külön-külön tárgyalni őket.

A három közül az építőművészet az, amelynek területén a „beavatottakon“ túl a nagy közönség is tudomásul vette és elfogadta az újat, a „modernet“. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy az egyházművészetnek ezen az ágán belül kialakult helyzet-tel állnánk szemben.

Az építőművészet — ha gyakorlati céljától eltekintünk — tisztán esztétikailag *téralakító* művészet. A szöpet a tér kitöltésével vagy (belülről nézve) a tér lezárásával valósítja meg. A szép érzetét az épület arányai, az építészeti elemek harmóniája és ritmusa, valamint (a történelmi stílusokban) az egyes építészeti elemeken alkalmazott díszítmények keltik bennünk. Az építőművész azonban, amikor alkot, feladatát semmiképpen sem tekintheti tisztán esztétikainak, mert alkotása hiánytalanul meg kell hogy feleljen a készülő épület gyakorlati céljának, figyelembe kell vennie azonkívül azokat a technikai lehetőségeket, amelyek az építésre felhasznált építőanyag és az alkalmazott statikai szerkezet révén az építmény formai kialakítását meghatározzák.

Ezzel a néhány mondattal már fel is soroltuk azokat az elemeket, amelyek az építészeti stílus kialakításában közrejátszanak. A kiindulás mindenkor a funkció, amelyet az épület — a

mi esetünkben a templom — betölteni hívatott. Ezután az építésznek azt kell megvizsgálnia, hogy a rendelkezésére álló anyagból milyen szerkezettel tudja a funkciónak megfelelő feladatot megoldani és ennél a pontnál kezdődik a művész szerepe, aki ezeket a gyakorlati és technikai adottságokat harmonikus alkotásban oldja meg. Műve akkor lesz valóban szép, esztétikai igényeiket kielégítő, ha ez a harmonia valóságos és az alkotás őszinte, tehát anyagnak mutatja azt ami anyag, szerkezetnek azt ami szerkezet és nem mimel mást. Mert a még hozzá nem értő szem is azonnal észreveszi — ha másképp nem, ösztönösen megérzi — ha valamilyen szerkezeti elem csak hatásvadászat kedvéért, céltalan díszként van alkalmazva.

Elég egy rövid pillantás a történelmi stílusokra, hogy felismerjük, hogy az alkotásnak ez az itt leírt folyamata, ha talán nem is tudatosan, de így ment végbe a műtörténet minden igazán nagy alkotásánál. A keresztény stílusfejlődés alapjait még a pogány, görög, majd római világ rakta le. A keresztény világ azonban nem tudta egyszerűen átvenni a pogány templomok építési módját, mert a pogány templom funkciója egészen más volt. A pogány templom nem volt a hívek összegyülekezésének és közös istentiszteletének színhelye, hanem szentély, ahová csak a kevés választottak léphettek be. Ezért megelégedhetett az oszlopsorral körülvett, egészen keskeny és kis befogadóképességű templomtérrel. A katakombákból kijött keresztény világ templomépítőinek azonban arról kellett gondoskodniuk, hogy a közös istentisztelet színhelyéül szolgáló templom minél tágasabb, minél nagyobb befogadóképességű legyen. Így alakult ki a pogány világ építészeti elemeinek felhasználásával az *ókeresztény bazilika* típusa, amelynek térbeli beosztása is mindenben megfelelt a valósággyakorlat akkori módjának. Mikor azután a kereszténység fokozatosan meghódította Európát, a pogánykor emlékei — nagyrészt a népvándorlás pusztításainak következtében is — mindinkább elhalványultak megszűnt a híveknek az ókeresztény világban kialakult két táborra (beavatottak és katechumenek) osztottsága, ami a bazilika-stílus kialakításánál döntő tényező volt. A felvirágzó, most már életérzésében is keresztény építőművészet kialakította a maga sajátos, kizárólag keresztény talajból nőtt stílusát. A középkori templom töretlen vonalban fejlődött a kezdetben vaskos és nehézkes román templomoktól a finom csipkézeiű, szinte mindenestül az égbe repülni vágyó gótikus székesegyházakig. De bármennyire a középkori ember Isten felé forduló lelkületét **sugározzák is ezek a templomok**, az anyaghoz és a szerkezethez való hűség végig jellemzőjük maradt. A gótikus katedrális oldalát díszítő páratlan sodrású támív-sorozat valóságos szerkezeti feladatot töltött be. Nélküle az égbe nyúló, vékony oszlopkötegek nem tudták volna a templomfedő boltozatot meg-

tartani. Az ugyancsak a gót stílusú templomokat jellemző és a templom belső terét három, esetleg öt hajóra osztó oszlopsorok szintén a szerkezetből folytak. Nélkülük az építőtechnika akkori állása mellett nem tudtak volna akkora belső teret áthidalni. A kor építészeti kénytelenek voltak tehát a sűrű oszlopkötegeket segítségül hívni, holott az ideális keresztény templom az, amelyben az összes hívek jól látják az oltárnál lejátszódó szertartásokat. Amikor a renaissance-ban Brunelleschi merész próbálkozása, amelynek eredménye a firenzei dóm esodálatos kupolája lett, megnyitotta az utat a tágas templom-csarnokok áthidalásához, feleslegessé váltak az oszlop sorok és az új stílus el is hagyta őket.

Az azonban már messzire vezetne, ha itt most részletekbe menő műtörténeti méltatásokba kezdenénk és ki óhajtanók fejteni, miért és hogyan váltotta fel a gótikát minden idők legspirituálisabb és a maga nemében legkialakultabb templomépitészeti stílusát a renaissance pogány emlékeket idéző világiassága, és hogy ez a pogány világiasság hogyan lett keresztény megint, de most már egészen másfajta lelkiséggel töltkezve a barokkban.* A mi szempontukból itt csak az a fontos, hogy mindezek a stílusok ugyanakkor, amikor teljes mértékben kihasználták az abban a korban adott technikai lehetőségeket, egyidejűleg hű kifejezői voltak koruk lelkületének és életérzésének. A gótika is vagy a barokk is spontán kivetítődése volt egy kor világnézetének és esztétikai magatartásának, és a kor olyan mértékben magáénak érezte a stílust, hogy egyszerűen tudomást sem vett róla, hogy előtte másképp is építkeztek.

A barokk művészei gondolkodás nélkül barokk stílusban fejezték be a félbemaradt, vagy részben elpusztult gótikus templomokat, vagy — mint az a bécsi Szent István Dóm esetében történt — egyszerűen telerakták őket barokk oltárokkal. Eszükbe sem jutott, hogy ez esetleg stílustalanság, mert nem is tudták, hogy ők valamilyen stílusban építkeztek. Első olvasásra talán meghökkentő ez a megállapítás, de a továbbiakban látni fogjuk, hogy az egész probléma kulesa valahol itt van. Természetesen nem úgy értendő ez, hogy a barokk művészei — hogy a példánál maradjunk — nem voltak tudatosan alkotó művészek. Nagyon is ismerték művészetük esztétikai elemeit, tudatosan alkalmazták és állandóan tovább fejlesztették azokat. A stílus-fogalom azonban abban az értelemben, ahogyan mi használjuk, ismeretlen volt számukra. Ez a 19. század terméke és összefügg a történelmi tudat kialakulásával. A renaissance, vagy a barokk művészei

* Egy neves műtörténész jellemzése szerint a gótika az embert és az egész világot az ég felé emelte, a barokk pedig a mennyországot hozta le a földre, összes szentjeivel és felhők között röpködő angyalaival együtt.

sem voltak egészen érzéketlenek régi korok művészetével szemben, hiszen a renaissance-ot a klasszikus római építészet ihlette és a renaissance egyik kiváló építész, Vignola volt az, aki pontosan felmérte és kielemezte régi római épületek arányait. De a régi Róma művészetéből ők csak a formai elemeket vették át, alkotásaikból ugyanakkor egészen más szellem sugárzott, egy más kor lelkelete nyomta azokra bélyegét. A gótikát pedig elavult, az övékénél alacsonyabbrendű barbár művészetnek tartották, érzéketlenül mentek el mellette.

A történeti és azzal párhuzamosan a művészettörténeti tudat kialakulásával azonban valami egészen új jelent meg az emberi szellem történetében. A 19. század az analízis százada lett, a tudós és művészettörténész egyszeriben távlatból kezdte nézni a művészetek fejlődését és felfedezte azokat az összefüggéseket és törvényszerűségeket, amelyek ezt a fejlődést irányították. Irányították anélkül, hogy az elmúlt korok művészei erről tudtak volna. A művészetek iránt érdeklődő és fogékony emberi lélek számára egyszeriben feltárult az elmúlt korok művészetének minden szépsége. Egyik sem volt idegen számára, mindegyikben tudott gyönyörködni, de ezzel egyidőben valamennyi múzeumi tárgyá lett. A stílus olyasvalami lett, mint a jelmez. A templomépítető elé odatették az albumot, válassza ki az ízlésének legjobban megfelelő stílust és a műtörténeten nevelkedett építész a megrendelésnek megfelelően szállította a román, gót vagy barokk stílusú terveket. A kor, amely a régmúlt idők művészeti kincseinek feltárással és értékelésével hallhatatlan érdemeket szerzett, önmaga művészi szempontból meddő maradt. Sokan a múlt században bekövetkezett általános laicizálódással és a szellemi élet szekularizációjával magyarázzák, hogy a templomépítés ebben a korban semmi újat nem hozott. Holott a profán építkezés ugyanez a retrospektív szellem jellemzi ebben a korban. Valójában az történt, hogy a művészet terén bekövetkezett tudatosodás halálos csapást mért a művészi spontaneitásra.

Természetes azonban, hogy ez az állapot így nem merevedhetett meg. Az építőművészeknek előbb-utóbb meg kellett érezniök ennek a stílus-utánzásnak alapvető hazugságát.

Hiszen nem csak az épületek anyaga és szerkezete volt már egészen más, de más volt a kor lelke is. Már pedig egy kor lelke és életérzése mindig döntő tényező a templom esztetikai kialakításánál. De túl ezen a szemponton egy másik tényező is közrejátszott a fejlődés új irányba terelődésénél. Emlékeznünk rá, milyen fontos szerepet tulajdonítottunk a stílus alakításnál az anyagnak és a szerkezetnek. Ezen a téren a vasbeton megjelenése forradalmi változást hozott. Gondoljunk csak egyre. A Szent Péter Dóm 43 méter átmérőjű kupoláját csak úgy lehetett átboltozni, hogy a kupola falának kezdeti vastagsága 6.5 méter és ez az irtó-

zatos faltömeg a kupola tetőpontján 1,5 méternyire keskenyedik el. Ugyanakkor a jénai Markthalle 75 méter átmérőjű kupolájának vasbeton héjboltozata mindössze 7 centiméter vastag. Ez az egy példa is elég annak a bizonyítására, hogy itt valami egészen új jelent meg és a technikai lehetőségeknek ez a szinte korlátlanul válása esztétikailag is egészen új utakat kíván. Minden őszinte művésznek meg kellett éreznie mennyire hamis és a stílusalakulás minden immanens törvényével ellenkező az olyan megoldás, mint amilyen például a budapesti Lehel-téri templomnál történt, ahol a legmodernebb vasbeton szerkezetre drótokkal van felfüggesztve a gipszből készült álboltozat, csak azért, hogy a templom a román stílust utánozza.

Az építészek tehát hozzáfogtak az új anyagnak és új technikai lehetőségeknek megfelelő új stílus kialakításához. Már az első próbálkozások megmutatták azonban, milyen nagy és szinte megoldhatatlannak látszó ez a feladat. Most derült ki, milyen óriási kerékkötője a spontaneitásnak a művészettörténeti tudat. A művész érzi, hogy a kezébe adott új és szinte korlátlanul engedelmeskedő anyaggal és szerkezettel valami újat kell kezdenie, de agyában és újjaiban ott kísértenek a hosszú műtörténeti studiumok emlékei. Menekülni akar tőlük, de mikor ceruzáját a papírra teszi, rajtacsípi magát, hogy elsősorban az értelmével dolgozik, hiszen a műtörténeti analizisek a kisujjában vannak és pontosan „tudja“, mik a stílusalakulás törvényszerűségei. Mi mást tehet ebben a szorító helyzetben, mint hogy az anyaghoz és a szerkezethez menekül. Ez a magyarázata a „modern stílus“ — ha ugyan ilyenről már egyáltalán beszélhetünk — úgynevezett tárgyiasságának. Az első modern templomok esztétikai kialakítását kizárólag ezek a tárgyas szempontok határozzák meg, a funkció, amelyet be kell tölteniök és a rideg vasbeton szerkezet. A történelmi — különösen a barokk — stílusokban épült templomok megszokott aranyos pompájához képest természetesen ridegnek, sivárnak tűnnek ezek a templomok. Díszítmény egyáltalában nincs bennük. De meg kell értenünk: a modern építész nem tud díszítményt csinálni. A díszítmény mindig jellegzetesen érzelmi, emocionális dolog. Ha valakiben nincs rá indítás, csak az eszével tudna díszítményeket kitalálni és ezekről első pillanatra mindenki megérezné az őszinteség hiányát.

Vannak, akik azt mondják, ez nem marad mindig így és hivatkoznak arra, hogy minden nagy stílus ilyen puritán egyszerűséggel kezdődött. Ma ezt még nem láthatjuk előre. De ezt a nagy ugrást, ezt a gyökeres szakítást a történelmi reminiscenciákkal meg kellett tenni. Nem lehet egy modern világvárosi utcán történelmi jelmezekben sétálni. Az, hogy az új utak keresése még sok szertelenséget kitermel, emberileg és művészileg is érthető. Amint hogy érthető az is, hogy itt-ott, akaratlanul, a törté-

nelmi reminiszcenciák is megmutatkoznak. De az elindulás megtörtént.

Talán a kelleténél kissé hosszasan időztünk a modern templomépítő stílus kialakulásainak nehézségeinél, de — mint látni fogjuk — ha egészen más formában, a képzőművészeteknek, a mi esetünkben tehát az egyházművészetnek két másik ágában, a festészetben és a szobrászatban is sok tekintetben hasonló gyökere van a problémának.

Az építőművészettel szemben, amely minden esetben valami új valóságot teremt, a festészet és a szobrászat ábrázoló művészetek. A művész általuk valami már meglévő valóságot, illetve az ő e valósággal kapcsolatos élményét közli velünk. Már ez a megfogalmazás is megmagyarázza némiképp, miért játszott a festészet és a szobrászat hosszú időn át alárendelt szerepet az építészet mellett. A figuratív ábrázolás az első időktől kezdve állandóan szerepelt a keresztény művészetben. Már a katakombák falain is találtak festményeket, az ókeresztény időkben pedig a mozaikot használták fel a Szentírás vagy a szentek élete egyes jeleneinek ábrázolására. A középkori templomok már a freskót is ismerték és ugyanakkor gazdag szobrászati dísz is ékítette őket. Ugyancsak a középkor alakította ki a legjellegzetesebbben szakrális művészeti ágat, az üvegmozaikot.

Bennünket azonban a középkor figuratív művészete e pillanatban csak annyiban érdekel, hogy az egyházművészetben mutatkozó modern irányzatok és az azokat méltató írások előszere-ttel hivatkoznak a középkor festészetére és szobrászatára és a múltból ezeket érzik legközelebbi rokonuknak.

Sigríd Undset világhírű regényében, a Kristin Lavransdatterban leír egy tanulságos jelenetet. A fiatal Kristint a megye székhelyén egy napra Edvin fráter gondjaira bízva az apja és Edvin felviszi a gyermeket a templomban felállított állványra, amelyen a templom kifestésével foglalkozik. A képek egyikén a gyermek védőszentje, Szent Krisztina látható, lábainál az ördögöt jelképező és a szentet elnyelni akaró sárkánnyal. A gyermeknek feltűnik és szavá is teszi, hogy a sárkány sokkal kisebb, semhogy a szentet elnyelhetné. Nem is tudta elnyelni — válaszolja a legnagyobb természetességgel a középkori festő. Hiszen Szent Krisztina erőnei olyan nagyok voltak, hogy ahhoz képest az ördög minden erőfeszítése eltörpül. És ugyanígy magyarázza meg egy másik képen azt is, miért olyan aránytalanul kicsi a szentnek a hegy felett lebegő alakjához képest a hegy és benne a barlang, amelyben Szent Suniva társaival együtt menedéket keresett. Az igaz, hogy ők a barlangban laktak és a hegyhez képest kicsinek érezték magukat, de ez csak azért volt, mert alázatosak voltak. Ha tudatában lettek volna erőnyeiknek és tökéletességüknek, az egész hegy úgy összezsugorodott volna hozzá-

jük képest, hogy mint egy marék homokot, a tengerbe szórhattak volna.

Sigrid Undset ezzel a kis jelenettel ösztönösen a lényegére tapintott annak a kérdésnek, amiről végső fokon napjainkban a legtöbb vita folyik. Ez a kérdés az, hogy a festő vagy a szobrász, amikor a valóságban meglévő alakokat, tájakat vagy megtörtént eseményeket ábrázol, vállalkozhatik-e arra, hogy többet mond el nekünk, mint amennyi egyébként szemmel látható és hogy hivatása-e a festő- vagy szobrászművésznak, hogy lelki élményeket és szellemi igazságokat közöljön velünk. A középkor szemlélete számára ez nem volt probléma, hiszen a képzőművészet az egész középkor folyamán kifejezetten szakrális jellegű volt, eszközül szolgált a hitigazságok és erkölcsi tanítások vizuális megjelenítéséhez. Ezzel a szerepével csak a renaissancban és az utána következő korokban szakított. A renaissance-től kezdve vívta ki magának a festészet és a szobrászat is az autonómiát. Szemeit ettől kezdve szegezte a földre, a földi tájakra és az emberekre. A renaissance festőt az ember testi mivolta és az őt körülvevő fizikai világ érdekelte, a transzcendens igazságok iránt kevés érzelme volt. Csak azért festett meg anyai vallásos témát, mert a megrendelők — legnagyobb részét papi személyek — így kívánták. Nem kétséges, hogy ez az antropocentrikus művészet legmagasabb és talán soha túl nem szárnyalható csúcsait érte el ebben a korban.

A barokk már ismét egy spirituálisabb, ég felé fordultabb embert és emberi relációkat mutat be. A barokk szobrászat igen gyakran bámulatos rokonságot mutat a legérettebb gótikus szobrászattal. Az ég és föld kettős vonzásában élő s e vonzások között szenvedélyesen küzködő ember jelenik meg a barokk kor egyházi művein és mint az építészetben, úgy a festészet és szobrászat terén is napjainkig ez volt az utolsó egyházművészeti kor, amikor valóságos élmény a művében hívő művész közlésével jelenik meg szemünk előtt.

Ami ezután jött, ha más formában is, de hasonló folyamat volt ahhoz, amelyet az építőművészet elszakadásában tapasztaltunk. Megváltozott a kor, megváltozott a lelkiiség, az életérzés is, de a művészetben — legalábbis az egyházművészetben — ez az új lelkiiség nem tudott jelentkezni. Nem is jelentkezhetett, mert hiányoztak belőle azok az eleven erők, az a hivatástudat, amely elengedhetetlen feltétele minden nagy alkotásnak. A profán festészetben már a 19. század közepétől jelentkező újfajta irányzatok ihletésükben és az emberrel és a világ dolgaival kapcsolatos állásfoglalásukkal is oly távol voltak a szakrális jelegtől, hogy az egyházművészet itt egyszerűen letért a közös útról, amelyen addig a profán művészettel együtt haladt és miután újat nem tudott kitermelni, konzerválta az utolsót, a barokkos jeleget.

Közben a profán művészetben egy érdekes folyamat játszódott le, amelyről röviden meg kell emlékeznünk, ha pontosan meg akarjuk érteni a mostanában annyit vitatott problémákat. A kérdésnek itt egy érdekes szociológiai oldala is jelentkezik. Ugyszólván a 18. század végéig a művészek foglalkoztatása az Egyháznak és egy aránylag kis számú társadalmi rétegnek kiváltsága és passziója volt. Az átlag kisember a művészettel csak a templomban találkozott és amit ott látott, nem nézte kritikus szemmel, hanem egyszerűen elfogadta szépnek. Ezt annál könnyebben megtehette, mert bármilyen korban élt, a kornak megvolt a maga sajátos lelkisége, amely öbenne éppen olyan elevenen élt és ezért a kor művészetét is lelkéből lekedzettnek érezte. A francia forradalom után a nagyszámú polgári réteg feltörésével a kép, a szobor és általában a művészeti alkotás közszükségleti cikk lett. Az arisztokrácia és nemesség helyét elfoglaló polgárság lélektanilag könnyen megmagyarázható módon kicsiben az elődeit kezdte majmolni. A bérkaszárnnyák az olasz főúri kastélyok architektúráját utánózták vakolattal pótolva a faragott köveket, és a hemük lévő lakások megteltek szobrokkal és képekkel. Ezek a képek és szobrok azonban körülbelül úgy viszonylottak az igazi nagy művészethez, mint a bérkaszárnnyák az olasz palotákhoz. A művészetek piacán olyanok jelentek meg tömeges mecénásként, akiknek sem műértői felkészültsége, sem anyagi lehetősége nem volt arányban az ambíciójukkal.

Nem kívánjuk részleteiben követni ezt a fejlődési folyamatot. Már az eddig elmondottak is elegendőek annak a helyzetnek megvilágításához, amely szükségképen a művészet úgynevezett válságához vezetett. A 19. század, sőt még az azt követő néhány évtized is művészeti téren a szétesés százada lett. Míg a régebbi korokban egyházművészet, profán művészet és műélvezés — legabábbis esztétikailag — egyveretűek voltak és természetesen összhang is volt közöttük, most útjaik szétváltak egymástól. Az egyházművészetben az akadémizmus és a giccs harapódzott el, a nagyközönség ízlése megrekedt a naturalizmusnál, a profán művészet pedig, legplábbis abban a részében, amely nem akart megalkudni a kialakult közízléssel, a kisszámú „beavatottak” magánügye lett. Olyan jelenséggel állunk itt szemben, amelyre egyszerűen nincs történelmi analógia. És a művészet mindenkor megvolt egységének e szétesése okozza a legtöbb vitát és félreértést.

Ezen a ponton vissza kell térnünk gondolatsorunk kiindulópontjához, a Sigrid Undset jelenetének kapcsán felvetett kérdéshez. Nevezetesen, hogy az ábrázoló művészet — legyen az kép, mozaik, üvegfestmény vagy szobor — vállalkozhat-e tisztán vizuálisan nem megfogható valóságok és azokkal kapcsolatos élmények közlésére. A különböző izmusok kezdeményezői, akik ugyanúgy mint a moderna építészet első úttörői, a maguk mű-

vészeti területén szintén átérték a művészettörténeti tudat rab-ságából szabadulni akarás gyötrelmeit, jól érezték, hogy a kérdésre csak igennel lehet válaszolni. Helyesen látták azt is, hogy az akadémizmusban és naturalizmusban megrekedt művészet nemcsak hogy meddő, de alapvető művészi szándékában is hanyatlást jelent az elmúlt korok művészetével szemben. E kezdeményezések között sok volt a tulzó és szertelen. Igen gyakran tengett túl bennük az intellektuális elem, amit az is bizonyít, hogy a különböző modern művészeti irányok képviselői közül sokan tartották szükségesnek, hogy a maguk művészetének igazolására elméletet dolgozzanak ki és azt írásban is megmagyarázzák, s ez — még a jóhiszemű műélvezőben is — gyanút kelt. Mert a festőnek az ecsetjével, a szobrásznak a vésőjével kell kivánoia a maga igazát. De ismételjük, ha szép számmal akadtak is a divattal elmúló kezdeményezések, ez semmiben sem igazolja az akadémizmus elutasító bírálatát, amely a klasszikus elődökre való hivatkozással hangzott el. Az a novellisztikus naturalizmus ugyanis, amely a legutóbbi időkig az egyházművészetben is uralkodó volt, semmiképen sem tekintheti magát akár a renaissance, akár a barokk tradíciók folytatójának — még ha rájuk hivatkozik is, mert csak egymás mellé kell tenni egy igazi barokk és egy, mondjuk a századforduló táján készült ilyen klasszicizáló oltárképet és azonnal szembetűnik az utóbbinak laposságáa, közönségesége, lélektelensége, az előbbinek szárnyaló lendületével szemben.

Az igazi nagy festészet és az igazi nagy szobrászat mindig többet adott, mint a vizuálisan megragadható. Többet is kellett adnia, mert még az egyszerű portré is csak akkor jó, ha hosszabb nézés után egyszerre csak étellel telik meg és nem csak azt mondja el, milyenek voltak az élő alak arcvonásai, hanem közvetíti az egész egyéniséget, amelyet annakidején az élő embernek nemcsak arcvonásai, hanem beszédje, taglejtései és egész mozgása is elárultak. Az ábrázoló művészetek azonban még ennél többre is vállalkozhatnak. Az ember tudatvilága telve van olyan élményekkel és benyomásokkal, amelyek a bennünk rejlő és a minket körülvevő kozmosz esodálatos összefüggéseit rögzítik. És el lehet-e képzelni igazibb feladatot a művész számára, mint azt, hogy ő, akiben sokkal intenzívebb az életérzés, mint a többi emberben, a maga művészetének eszközeivel tudatosítsa bennünket ezeket az élményeket és benyomásokat.

Bennünket, akik a képzőművészetek terén jelentkező új kezdeményezéseket az egyházművészet szempontjából nézzük, különösen közeletről érint ez a probléma, hiszen a mi keresztény életérzésünk különösen nagy mértékben van át meg átszövve transzcendens elemekkel és ezek a transzcendens elemek épp oly valóságosak számunkra, mint a fizikai világ vizuálisan megragadható képei. De próbáljuk egy példán bemutatni mondanivalónkat. Egy

stuttgarti templom plébánosa meg akarta festeni egyébként modern stílusú temploma számára Duns Scotust, a nagy középkori gondolkozót, aki annakidején ebben a városban működött. Hogyan oldotta volna meg ezt az akadémikus festő? Nyilván alapos történeti kutatásokba mélyedt volna, hogy megállapítsa, milyen szabású ruhát hordhattak Duns Scotus és tanítványai, milyenek voltak annakidején az asztalok és székek, és aztán festett volna egy tipikusan szent arcú, javakorabeli középkori szerzetest, akit különböző festői pózokban áhítatos arccal ülnek körül tanítványai. Az egész kép nagyon tetszetős és korhű is lett volna, csak éppen Duns Scotusról és arról, hogy mit jelent ő számunkra ma, nem mondott volna semmit. A modern festő a valóságban egészen másképp oldotta meg a feladatot. Néhány egész egyszerű vonással szilárd tartású egyetlen alakot helyezett a kép középpontjába, átható szellemiséget sugárzó tekintettel. A kép nem torz, nem is stilizált, de ugyanakkor nem is naturalisztikus. Nem abban az irányban indítja képzeletünket, hogy milyen lehetett egy középkori egyetemi tanár, hanem azt szuggerálja, hogy az emberi szellemnek egy olyan időtlen jelenségével állunk szemben, aki épp úgy a miénk, mint a maga koráé volt, épp úgy mondanivalója van a mi számunkra is, mint a maga kora számára volt.

Természetesen a modern egyházművészetnek sem sikerült minden alkotása ilyen szerencsésen. És itt most emlékeztetnünk kell a tanulmányunk elején az egyházművészetrel kapcsolatban felállított követelményre. Nem kétséges, hogy az aránylag fiatal modern egyházművészet nem egy alkotása nem állja még ki ezt a szigorú mértéket. De a múltban sem állta ki mindig. Michelangelo Jó Pásztor szobra épp oly távol van a keresztény tudatban élő Krisztus-képtől, mint Germaine Richier-nek az Assy-i kápolnából egyházi intézkedéssel eltávolított tulszimbolizáló feszülete. A modern egyházművészet művelői közül még szép számmal akadnak olyanok, akiket csupán vallásunk esztétikai elemei fogtak meg és ezeket az esztétikai elemeket sokszor olyan összefüggésekben látják, amelyek nem felelnek meg keresztény hívő szemléletének. Sokszor ez a forrása a velük szemben jelentkező elutasításnak.

Van azonban egy másik forrása is és befejezésül erről is kell még néhány szót szólni. Egyházművészetünknek még a történelmi stílusokat utánzó templomoknál és a festészetben és szobrászatban még fel-felbukkanó álkonzervatív akadémizmusánál is nagyobb baja a giccs mértéktelen elharapódzása. A templomainkban található Mária-szobrok, Szent Antal-szobrok, Pietá-k és keresztúti képek többsége ebbe a csoportba tartozik. Talán jószándékú mesteremberek keze alól kerültek ki, hogy azután százszámra sokszorosítsák őket, de a művészethez semmi közük. És függetlenül attól, hogy a száz év óta félrenevelt közizlés megszokta-e őket,

a templomban már azért sem volna helyük, mert méltatlanok az Isten házához és ahhoz, akit ábrázolnak. Tudjuk, hogy a hívő, aki a templomban a Szűzanya szobra előtt imádkozik, elsősorban nem azért ment oda, hogy művészi élményben legyen része és a szobor csak szimbólum, emlékeztető számára. De ha a csak átlagos jó ízléssel bíró ember egyszer leülne ilyen szoborral szemben és megpróbálná nézni, elmélyedne benne és hatni hagyná magára, néhány perc múlva megdöbbenne azon a laposságon és kifejezéstelenségen, ami egy-egy ilyen szoborból árad. És akkor egyszeriben úgy érezné, hogy egyenesen bántó a Megváltó Anyjával szemben ez az ábrázolás.

És ennek kapcsán még egyet. Festményt, szobrot, freskót, üvegablakot sohasem szabad egyetlen felületet pillantással elintéznünk. A művészeti alkotást nézünk kell, mégpedig sokáig nézni. Hozzá kell szoktatni a szemünket, hogy a művet a maga egészében lássa, és tudatunkat ahhoz, hogy feuntartás nélkül engedje hatni magára. Ha így nézzük, egyszeriben sok mondanivalója lesz számunkra és ami első pillantásra szokatlannak, vagy éppen torzítottnak tűnt, mélyebb értelmet nyer. És az ilyen megérett nézéssel és elfogadással mi magunk is közreműködünk abban, amit a mű szolgálni akar, Isten dicsőségének hirdetésében.

NEM ELEGEDETT MEG anyjával, hogy tudunkra adja: örök boldogság várja Isten gyermekeit; Jézus azt is közölte velünk, miben áll ez. Az örök boldogság: hogy vele leszünk Atyjának, Isten dicsőségében; hogy látjuk dicsőségét, melyben az Atya ölében fényeskedik világ kezdetétől fogva; hogy Jézus bennünk van mint tagjaiban s az Atyának az ő Fia iránt való örök szerelete kiterjeszkedik reánk s ugyanazon ajándékokkal halmoz el minket; az örök boldogság tehát ismerni az egy igaz Istent s Jézust, akit elküldött, mégpedig oly tiszta látással, azaz szemtől szembe ismerni, hogy ezáltal helyreállítódik és kiteljesedik bennünk Isten képe; ahogyan Szent János mondja: hasonlóak leszünk hozzá ezáltal, hogy a maga valóságában látjuk őt.

Bossuet: A világtörténelemről.

Balanyi György

A SZENTVÉR TISZTELETÉNEK NYOMAI A MAGYAR KÖZÉPKORBAN

A XII. és XIII. század vallási életének legszembevetőbb vonása az Oltáriszentség központi szerepének egyre erőteljesebb kidomborodása. Mióta Toursi Berengár a XI. század második felében kétségbe vonta Krisztus valóságos jelenlétét a kenyér és bor színében, a hittudósok nem érték be többé a tévedés egyszerű kiigazításával, hanem igyekeztek minél mélyebben behatolni az átváltozás pillanatában végbemenő folyamat mibenlétébe. Így jutottak el az *átlényegülés* fogalmához. A *transsubstantiatio* szóval legkorábban István autuni püspöknél találkozunk a XII. század huszas éveiben. A kezdő skolasztika azon melegséggel felkapta és szélteben-hosszában elterjesztette, a IV. lateráni zsinat (1215) pedig hivatalos műkifejezéssé avatta a szerzenesés, bár nem klasszikus hangzású szót.

A dogmatikai fejlődéssel párhuzamosan nagy változáson ment át az Oltáriszentségről alkotott közfelfogás is. A vallásos közszellem fogékonyabbá lett az eucharisztikus jelenségek iránt és érdeklődése a külső burokról egyre inkább a benső lényegre terelődött át. Míg ugyanis az előző századok elsősorban az áldozati lakomát látták és ünnepelték az eucharishtiában, mostantól kezdve mindinkább a közöttünk lakozó istenség végtelen fönségének tudata lépett előtérbe. A lelkeket valósággal lenyűgözte Krisztus állandó jelenlétének s a kenyér és bor alázatos színe alá rejtett dicsőségének gondolata.

Az új szemlélettel természetszerűleg együtt jár a szentségi színek iránti tisztelet rohamos emelkedése. Egy 1196 és 1208 közt tartott párisi zsinat elrendelte a konszekrált ostya felmutatását, hogy a jelenlevő hívek mindnyájan láthassák és imádhassák. A XIII. század elején szokásba jött, hogy a hívek tömegesen kezdték kísérni a betegekhez vitt szentséget. Langton István canterbury bíboros-érsek az 1222. évi oxfordi zsinat határozatából megparancsolta, hogy Ürfelmutatáskor minden hívő alázatosan boruljon térdre és összetett kezekkel (*iunctis manibus*) imádkozzék, vagyis pontosan olyan testtartásba helyezkedjék, amilyenben a hűbéresek hűséget esküdtek hűbéruraiknak. Fél századdal később X. Gergely pápa (1271–1276) az egész keresztény világra kiterjesztette ezt a rendelkezést.

A szentségi színek iránti tisztelet fokozódásával együtt jár az eucharisztikus csodák számának ugrásszerű megnövekedése. E csodák közt, ha talán nem is első, mindenesetre a legismertebb az úgynevezett *bolsenai mise* volt, melynek Ráfael ismert

vatikáni stanzája biztosított világhírt. A csoda állítólag 1264-ben történt. Lefolyásáról kétféle változat maradt ránk. Az egyik szerint — Ráfael ezt örököltette meg — a miséző papnak miséközben kétségei támadtak Krisztus valószínűs jelenléte felől; és íme, alighogy elmondotta az átváltozás igéit, a konszekrált ostyából véreseppék buggyantak ki és egészen ellepték a korporálét. A másik változat viszont úgy tudja, hogy a pap Úrfelmutatás után vigyázatlanságból feldöntötte a kelyhet és hogy ügyetlenségét leplezze, azonnal összehajtotta a korporálét. De hiába; a szent vér ostyaalakú nagy foltok formájában álltalvert a kendőn és állandóan ott is maradt.

Az esemény hitelességéhez nehéz hozzászólni. Mindenesetre ellene szól, hogy IV. Orbán pápa az Úrnap megüledését elrendelő bullájában egy szóval sem emlékszik meg róla s hallgatása annál feltűnőbb, mivel a hagyomány állítása szerint éppen a bolsenai csoda adta meg elhatározásához a döntő lökést. Az sem emeli az elbeszélés hitelességét, hogy a korabeli irodalom, még a híres *Legenda aurea* is, mely pedig valószínűsággal vadássza a csodás eseményeket, éppoly mélyen hallgat róla, mint Orbán pápa bullája. Elsőnek csak a közel kétszáz évvel később élt Szent Antoninus firenzei érsek említi *Chronicon*, másnéven *Summa historialis* című nagyterjedelmű munkájában. Tőle vette át az oratorianus Raynald ismert egyháztörténeti művébe és a tudós XIV. Benedek pápa az Úr és a Bold. Szűz ünnepeiről írott könyvébe. Ezzel szemben bizonyos, hogy a vérfoltokkal átitatott bolsenai korporálét ma is drágakincs gyanánt őrzik az orvietói templomban.

A bolsenai mise mihamar iskolát teremtett. A XIII. és XIV. században a katolikus világ legkülönbözőbb helyeiről hallunk vérző ostyák feltűnéséről. Egyedül a német birodalom területén több mint száz esetről van tudomásunk. Különösen Bajorország bizonyult ebben a tekintetben termékeny talajnak. A bajor föld lett az eucharisztikus csodák igazi hazája.

Hála az utóbbi évtizedek beható kutatásainak, ma már nem csak a legendák számát, hanem főbb vonásaiban kialakulásuk módját is ismerjük. Ma már tudjuk, hogy a legendaképződés kiinduló pontja majdnem minden esetben az Oltáriszentséggel szemben elkövetett valamilyen tiszteletlenség: a miséző pap kételkedése vagy valaminő, a szentség meggyalázására irányuló szándék volt. Erre mintegy feleletképpen a megsértett isteni Főlség valamilyen formában jelét adta jelenlétének és kifejezésre juttatta, hogy a szentostyát ért bántalom egyben az ő megváltói szenvedésének megújítása is. Kinyilatkoztatásának leggyakoribb módja a szentostya vérzése, máskor világítása és a levegőben való lebegése; de az is megtörtént, hogy kedves gyermek vagy rózsza képét öltötte magára. A tiszteletlenség kiengesztelése rendszerint

ünnepi körmenet formájában történt. A következő lépés majdnem mindig az volt, hogy a esodálatos jelenség helyén templomot vagy kápolnát építettek, melyhez azután hamarosan megindult a búcsúsok áramlása.

Voltak azonban olyan esetek is, mikor a esoda egyszerűen csak Isten akaratanak kijelentésére -- legtöbbször templom építéstről volt szó -- szolgált. Például a bajorországi Erdingben egy parasztember azzal a szándékkal akarta hazavinni a konszokrált ostyát, hogy odahaza szerencsét hozzon házára. Útközben azonban az ostya valami módon kisiklott a kezéből, és hiába kapkodott utána, sehogyan sem tudta megfogni. Hiába hívta segítségül a plébánost is; az is csak a levegőt verdeste. Végre megértették a dologból, hogy Isten templomot kíván a kérdéses helyen építtetni. Hasonló ehhez az einsbachi juhász esete, aki azért akarta hazavinni a szentostyát, hogy otthon nyugodtan imádhassa. De az ő kezéből is kiesészt, és azon a helyen, ahol földet ért, azon nyomban gyógyító erejű forrás fakadt.

Egészen különös annak a hat aragoniainak az esete, akik éppen áldozáshoz készültek, mikor a mörök rájuk támadtak. Más megoldás hiányában az ostyákat tartalmazó korporálét hirtelen egy nagy kő alá rejtették. Mikor a győzelem kivívása után vizszatértek és a korporálét újból elővonták, az ostyákat vérrel átitatva és a kendőhöz odatapadva találták.

Messze vezetne célunktól, ha teológiai szempontból is vizsgálat alá akarnók vonni a vérző ostyák kérdését. Erről már csak azért sem lehet szó, mivel az esetek legtöbbszörében nem rendelkezünk annyi megbízható pozitív adattal, amennyi a kérdés megnyugtató eldöntéséhez elegendő volna. Az az álláspont, mely a vérző ostyákkal kapcsolatos valamennyi jelenséget a piros elszíneződést okozó ostyagomba, az úgynevezett *micrococcus prodigiosus* hatására akar visszavezetni, sokkal egyszerűbb, semhogy minden esetre alkalmazható lenne. Lehet, hogy egyik-másik esetre talál, de kizárólagos okként való elfogadása túlzás volna. Kétségtelen, hogy az esetek túlnyomó részében nem egyszerűen szubjektív, vagyis átmeneti és csak kevesek számára látható, hanem objektív-reális, vagyis állandó és mindenki számára észlelhető jelenséggel állunk szemben. Legalább a középkori ember így látta és így ítélte meg a dolgot. Amit e részben szemére vehetünk, az talán a kellő mértéktartás hiánya volt. Különösen a XV. századra áll ez a megállapítás. Az élet rohamos laicizálódása és az evilági érdekekhez való görcsös hozzátapadás ugyanis egyre inkább a külsőségekre: a szervenvelyes búcsúhajhászásra, ereklyegyűjtésre és nem utolsósorban búcsújárásra toltá át a vallási élet súlypontját. A bensőség és az igazi szívbeli áhítat helyébe nagyon sok embernél a külső formák kultusza lépett. Ennek volt egyik tünete az eucharisztikus esodák számának mesterséges megduz-

zasztása is. Az Egyház általában elnézéssel szemlélte a dolgok fejlődését. De a század közepén innét már egyházi részről is hangzottak el bíráló és helytelenítő hangok. Különösen a kitűnő Cusa Miklós bíboros kelt ki élesen a túlzások és visszaélések ellen a brandenburgi wilsnacki esetből kifolyólag.

Bármiként ítéljük meg azonban a vérző ostyák, illetve a szentvér csodáit, bizonyos, hogy nem kis mértékben járultak hozzá az Oltáriszentség tiszteletének növeléséhez és az átlényegülés dogmájának köztudattá emeléséhez. Ennyiben történeti szerepet töltöttek be a szentségi kultusz kifejlődésében.

Az eucharisztia fokozott tiszteletéből nemzetünk is derekasan kivette a részét. Magyarország egyik középpontja volt az európai szentvérekultusznak. Eddig ismert adataink alapján legalább hat, esetleg nyolc szentvérereklye tiszteletét tudjuk megállapítani. A rendelkezésünkre álló adatok azonban nagyon szűkszavúak és mozaikszerűek; éppen csak arra elegendők, hogy segítségükkel megállapítsuk a kultusz feunforgását, de már a csodák mibérlétére s keletkezésük idejére és körülményeire nézve bizonytalanságban hagynak bennünket.

A magyarországi szentvérereklyék közül legkevesebbet a *szegediről* tudunk. Mindössze Mátyás király és II. Ulászló korának híres népszónoka, Laskai Osvát tesz róla említést *Gemma fidei* című beszédgyűjteményében: „Napjainkban is számos templomban őriznek vérző ostyát, így például a bátai apátságban, Kassán, nemkülönben Szegeden.“ Ezen futólag odavetett megjegyzésen túl a szegedi ereklye említésével sehol másutt nem találkozzunk.

A *garamszentbenedeki* ereklyét, egy kendő parányi részecskéjét, mely egészen át van itatva az Úr Jézus véretől, nem sorolhatjuk a szoros értelemben vett szentvérereklyék közé, mivel eucharisztikus eredete nem igazolható. Az ereklyét különben II. Pál pápa ajándékozta Mátyás királynak, aki viszont a szentbenedeki apátnak kedveskedett vele. Mióta az apátság elenyészett, a ruhadarabkát a helybeli plébániatemplomban őrzik.

A kétségtelenül eucharisztikus eredetű magyarországi szentvérereklyék közül legrégebnek a *kassait* tekinthetjük. Egyetlen hitteles említést IX. Bonifác 1402. március 1-én kelt búcsúlevelében találjuk, melyet a dóm akkor még folyamatban levő építésének siettetésére és befejezésére boesátott ki. A levélből megtudjuk, hogy az épülő templom legfőbb kincse nagy idő óta az Úr Jézus dicsőséges vérereklyéje volt (*in qua gloriosus sanguis Domini nostri Jesu Christi a longis retroactis temporibus miraculose est inventus*), melyhez feltűnően nagy számmal zarándokoltak nemcsak hívők, hanem hitetlenek is, főleg románok és rutének (*utpote Olachorum et Ruthenorum*) s mely csodáival már addig számos hitetlen megtérését eszközölte. A búcsúlevél sem az ereklye mi-

benlétére, sem pedig keletkezésének idejére, illetve körülményeire nézve nem ad semminemű eligazítást. Még aránylag legértékesebb benne a nagy időre való utalás. Ebből ugyanis joggal következtethetjük, hogy az ereklye már jóval a dóm építésének megkezdése előtt megvolt és általános tisztelőben állott. Talán igaz van Divald Kornélnak, aki szerint a szentvér eredetileg a Jánosrendű lovagok várbeli ispotálytemplomának föltett kincse volt és onnét került át az épülő új dómba. Hasonlóan valószínűnek kell elfogadnunk Divald azon megállapítását is, hogy a nagyhirű ereklye, illetve a hozzája özönlő zarándokok gazdag adományai nélkül a kassai polgárok sohasem mertek volna olyan fényes szentegyház építésébe fogni, amíg a középkor egész folyamán egyetlen felvidéki városunk sem merészelt vállalkozni.

A messze földön híres ereklye további sorsáról semmi biztosat nem tudunk. Tisztelete megszűnésének idejére és okaira nézve egyaránt teljes bizonytalanságban vagyunk. Ha azonban szabad más ereklyék történetéből analógiás következtetést vonnunk, nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy a szentvér kultuszának Kassán is a terjedő hitújítás vetett véget.

Nem sokkal lehet fiatalabb a kassainál a varasdmegyei *Ludbreg* várában őrzött szentvérereklye, melynek történetéről Szécsi Tamás vas megyei főispánnak X. Leó pápához (1513—1520) intézett folyamodványából értesülünk. Az érdekes írásból megtudjuk, hogy vagy száz esztendővel előbb (vagyis a XV. század elején) egy pap miséjén, aki kételkedett az átlényegülés valóságában, a kehelyben levő bor esodálatos módon valóságos vérré változott. A halálra rémült pap nem merete tovább folytatni a misét, és hogy a esodának minden nyomát eltüntesse, a kehelyt gondosan elrejtette. Titkát csak halálos ágyán árulta el. Ekkor a szentvért díszes monstrauciába foglalt üvegesében helyezték el és azonnal átadták a hívők tiszteletének. Szécsi Tamás úgy gondolta, hogy a szentvér tisztelete még sokkal jobban növekednék, ha a Szentszék hivatalosan kivizsgálná az ügyet és a vizsgálat kedvező kimenetelű esetén bizonyos napokra búcsút engedélyezne a templom látogatóinak. Kérte, haladéktalanul küldjenek ki biztosokat, és ezek vizsgálata alapján Úrnapjára, Tamás apostol és Szent Ilona ünnepére hirdessen az egyház búcsút mindazoknak, akik a szentvért meglátogatják s töredelmes szívvel megbánják és meggyónják bűneiket. A Medici-pápa készségesen hajlott is a buzgó magyar kérésére.

A mohácsi vész után Szlavonia, melyhez akkor Varasdmegye is számított, egyre jobban belekerült a török harcok zónájába. Könnyen elképzelhető tehát, hogy az általános félelem és rette-gés napjaiban a szentvér kultusza is elaludt, sőt esetleg maga az ereklye is elkallódott.

Míg a kassai és ludbregi ereklyék történetét csak egy-egy

véletlenül fennmaradt adat fényénél tudjuk annyira-meennyire megvilágítani, a *bátai* vonatkozólag a viszonylag értékes adatok egész sora áll rendelkezésünkre. A legkorábbít Turóczy János krónikájában olvassuk. Ez elmondja, hogy Garai János uzorai bán, a nagy Miklós nádorispán édesöccse, 1415 augusztus havában Maróti János macsói és Csupor Pál szlavoniai bán társaságában véres harcba elegyedett Hervoja bosnyák főúr és spalatoi herceg bosnyák-török hadával. Az ütközet eselvetés következtében a magyar sereg vereségével és megfutamodásával végződött. Menekülés közben mind a három vezér az ellenség kezébe került. A súlyosan sebesült Garait roppant súlyos vasbilincsekkel megrakva tömlőbe zárták. A fogoly fogadást tett, hogy kiszabadulása esetén első dolga lesz a bátai kegyhely vérekerlyéjéhez zarándokolni. Mikor néhány év múlva visszaterte szabadságát, első útját csakugyan Bátára vette és bilincseit „Urunk és Megváltónk legdrágább vérenek dicsőségére és fogadásának megváltására ott hagyta a monostorban“.

Tinódi Lantos Sebestyén *Zsigmond király és császárnak krónikája* című históriás énekében vagy másfélszázaddal később így verselte meg ez eseményt:

Jó Garai János bán foglyya esék,
Nagy kegyetlen fogságban ő tartaték,
Végre a tömlőből kimenekődék,
Istentől szabadsága megadaték.

Ő sietséggel Bátára ment vala,
Mely vasakkal őt megvaszták vala,
A szent vérnél azt mind ott hagyta vala,
Ő miá szabadult — azt véli vala.

Garai János esetéből nyilvánvaló, hogy a bátai ereklyének 1415-ben már országos híre volt; még a bosnyák hegyek közt is tudtak és beszéltek róla. Ebből joggal következtethetjük, hogy az ereklyével kapcsolatos esedének jóval előbb, legalább 20—25 évvel korábban kellett történnie. Aligra járunk messze az igazságtól, ha a bátai kegyhely keletkezését a XIV. század végére tesszük.

A vitéz főúr fogadalma és zarándoklása, úgy látszik, még nagyobb lendületet adott az ereklye tiszteletének. IV. Jenő pápa másfélévtizeddel később, 1434 január 21-én kiadott búcsúlevele már teljes virágzásban mutatja. A nevezetes okiratban ugyanis így olvassuk:

„Krisztusban szeretett fiunk, Zsigmond római császár folyamodványában elénk tárta, hogy a bencésrend birtokában levő bátai monostor templomában Krisztus Urunknak az Öltáriszentségből kiömlő csodálatos véret és a szenteknek egynemely

ereklyéit őrzik és hogy ezeket az ereklyéket időről-időre a népnek nyilvánosan is megmutatják. Ilyen alkalmakkor természetesen megszámlálhatatlan népsokaság szokott összeveredni. Mi tehát, hogy a hívők a nevezett templom látogatására annál jobban felbuzduljanak s a szentvért és a többi ereklyét annál nagyobb áhitattal fonják körül, minél több bűcsúval és bűnbocsánattal érzik magukat elhalmozva, mindazoknak, akik Urnapján a kegytemplomot felkeresik, az ereklyék felmutatásánál jelen vannak s bűneiket őszinte bánattal megbánják és meggyónják, im ezzel a mindenható Isten kegyelméből, úgyszintén Szent Péter és Pál apostolok tekintélyéből tízevi és tízszer negyvennapos bűcsút engedélyezünk.

A bátai ereklye tehát a vérző ostyák csoportjába tartozott. Ez derül ki Ransano Péter lucerai püspök szavaiból is, aki püspöksége előtt mint Ferdinánd nápolyi király követe több esztendő (1475-1478) töltött Magyarországon és így az itteni viszonyokról meglehetősen tájékozott volt. A diplomata-püspök *Magyarország rövid története (Epitome Rerum Hungaricarum)* című könyvében többek közt ezt írja: „Báta kiesiny falu ugyan, de mégis előkelő helyet foglal el bencés monostora miatt, mely messze földön híres ama feltűnő esoda révén, hogy a szentostyában Krisztus vére *testének kis részecskéjével együtt látható*, mint ezt sok szemtanú állítja.“ Báta idővel valóságos nemzeti szentély lett.

A templom legfőbb pártfogói és legbőkezűbb mecénásai a Hunyadiak: maga Hunyadi János, felesége, fiai és unokája, Korvin János voltak. Egész vagyonna rug, amit a Hunyadiak három emberöltő leforgása alatt drágaanyagú és díszesmivű ruhákban a kegytemplomnak ajándékoztak. Az ajándékok közt talán legmeghatóbb Hunyadi Lászlóé: közvetlenül kivégzése előtt, *tempore suae mortis*, egy arannyal átszőtt bársony miseruhát küldetett, bizonyára azzal a gondolattal, hogy halála után abban mondjanak majd érte gyászmisét. Ennek a feltűnő vonzódásnak mélyebb okát talán Hunyadi Jánosnak Báta közelében kivívott első diadala fölött érzett hálájában kell keresnünk.

Báta még a mohácsi katasztrófa előestéjén is leglátogatottabb bűcsújáráshelyeink közt szerepelt. II. Ulászló és II. Lajos egyaránt személyesen is leróttá hódolata adóját a szentvérereklye előtt. Báthori András, a királyi naszádosok kapitánya. 1521-ben a törökök ellen indultában szintén megállapodott Bátán, ahol „megjelent a mi Urunk Jézus Krisztus vére“. II. Lajos királyunk végzetes mohácsi hadjárata során Bátán tartotta utolsó állomását. Seregével együtt itt járult utoljára gyónáshoz és szentáldozáshoz.

A mohácsi csata után a török csapatok közeledésének hírére a monostor lakói elmenekültek és a szent ereklyét a templomi kincsekkel együtt ideiglenesen Gyórszentmártonba, illetve Pannónhalmára mentették. Mikor azonban meggyőződtek róla, hogy a törökök, legalább egyelőre nem szándékoznak befészkelni magukat, óvatosan visszalopakodtak elhagyott otthonukba. A záródoklatok, ha szűkített keretek közt is, újból megindultak. Huszár

Kálmán soproni polgár 1528-ban kelt végrendeletében bátai zarándoklatra kötelezte fiát. Az 1539-ben váratlanul bekövetkezett újabb török támadás azonban végleg megszüntette a kegyhelyet. Aleander Jeromos pápai követ 1539. július 26-i kelettel ezt jegyezte be naplójába: „Sbardellatitól hallom, hogy a törökök bizonyos Bata nevű várost közel tízezer lakosával felprédálták. Ebben a városban nagy híre volt Krisztus esodálatos vérenek.“

Jóval nehezebb annak a szentvére ereklyének történetén eligazodnunk, amelyiknek említésével II. Pál pápának 1470 június 23-án kelt megbízó levelében találkozunk. Elmondja, hogy egy *győryegyházmegyei* pap Úrfelmutatás közben, mikor éppen a bor konzekráálásához készült, megdöbbenve vette észre, hogy a konzekráált ostyán véresöppek, összesen kilenc, mutatkoznak. Ez a váratlan jelenség annyira kihozta sodrából, hogy zavarában még a mise folytatásáról is megfeledkezett. Ehelyett kifordult az oltártól és izgatott szavakban elmondotta hallgatónak a vele történt dolgot. Erre természetesen mindenki az oltárhoz tódult és szent ámulattal szemlélte az ostyán gyöngyöző véresöppeket. Majd a pap ismét visszatért a félbemaradt szent eseklmény folytatásához. Mise végeztével a szentostyát korporáléba göngyölve gondosan elzárta az oltárszekrényben.

A csodálatos eseménynek természetesen hamarosan híre futott az egész környéken. A közeli Monyorókerék földesura, Elderbach Bertold, korábban Mátyás király hadvezére is tudomást szerzett róla s elhatározta, hogy az ereklyét bármi áron hatalmába keríti. A dolog megértésére tudnunk kell, hogy a középkori ember szemében egy-egy kiemelkedőbb ereklye megbeesülhetetlen kincsét jelentett, melynek megszerzéséért még nyílt erőszaktól sem riadt vissza. Azonfölül Bertold úr nemesak középkori ember, hanem hatalmaskodó oligarcha is volt. Fegyveres emberei élén rátört a templomra és a szentostyát két udvari káplánjával monyorókeréki várába vitette.

Az esetből országos botrány kerekedett. Csupor Demeter győri püspök hiába próbálta békésen elintézni a dolgot: nem maradt más megoldás, mint a Szentszék elé vinni az ügyet. II. Pál pápa Csupor püspök kérésére az esztergomi érseket és a veszprémi püspököt bízta meg az ügy kivizsgálásával. A megindult vizsgálat eredményét nem ismerjük. A győri egyházmegye területén abban az időben két szentvére ereklyét is tiszteltek: a győrit és a vasvárit. Felvetődik tehát a kérdés, hogy az Elderbach által elrabolt csodás ostya azonosítható-e ezek valamelyikével, vagy pedig mind a kettőtől független harmadikat kell benne látnunk.

A győri ereklyével való azonosításnak súlyos akadályai vannak. Így mindjárt a nagy korkülönbség. A győri kegyhely ugyanis Bertold úr merénylete idején már régóta országos hírből és tekintélyben állott. Egészen valószínűtlen, hogy a rakoncátlan oli-

gareha egy évtizedek óta sűrűn látogatott és a köztudatba mélyen begyökerezett ereklyét el merészelt volna rabolni; és hozzá nem holmi falusi templomból, hanem az erős győri püspökvárból. Ellenben egy még alig ismert s a vidék áhíthatába még át nem ment ereklyével minden kockázat nélkül megtehetette ezt.

A domonkosok *vasvári* templomában őrzött szentvérereklye sokkal közelebb esett Bertold kezeügyéhez, mint a győri; csakhogy II. Pál pápa kifejezetten plébániatemplomról beszél, s nem a domonkosok Szent Keresztről nevezett templomáról: — a két ereklye tehát nem lehet azonos.

E vasvári ereklye legrégebb említését VI. Sándor pápának 1500 június 27-én kibocsátott búcsúhirdető levelében kell látnunk. A híres reneszánszpápa elmondja, hogy a vasvári testvérek a törökök ismételt betörései következtében olyan szegénységre jutottak, hogy a maguk emberségéből sem megrongálódott templomukat, sem pedig házukat kitataroztatni nem tudják. Erre való tekintettel tehát mindazoknak a híveknek, akik Urnapján, Szent Domonkos napján, Szentkereszt felmagasztaltatása ünnepén és Mindenszentek napján az első vécsernyétől a másodikig bezárólag bűnbánó lélekkel megjelennek az ereklye előtt, tizenötévi és tizenöt-ször negyvennapı búcsút engedélyez.

Ínnét kezdve egy emberöltőn át semmi sem zavarta a vasvári ereklye tiszteletét. Kőszeg 1532. évi ostroma alkalmával aztán az ereklyét megfelelő erős fedezet oltalma alatt az erős győri várba szállították. Utána már csak szórványos híreink vannak róla.

A magyarországi szentvérereklyék közül a pécsiről csak véletlenül, Torriani Joachim 1491. augusztus 29-én kelt leveléből értesülünk: ez különös kegyként megengedte a pécsi kolostor perjelének és atyáinak, hogy a konvent szentélyében őrzött szentvér megtekintésére kivételesen asszonyokat is beengedjenek, de egyben kötelezte őket, hogy minél előbb fogjanak hozzá a külön szentvérkápolna megépítéséhez.

Mohács után vérző ostyáink sorra eltűntek; talán megsemmisültek, talán elpusztították őket. Kétségtelen, hogy a török dúlás mellett a terjedő reformáció ereklyeellenes szelleme is erősen közrehatott a szentvérkultusz fenntartásához és élesztéséhez szükséges hangulat lelohasztásában.

A kultuszra vonatkozó elszórt adatok mindenestre amellet szólnak, hogy középkori hitéletünk bensőséges, áhíthat és változatlanság dolgában egy hajszállal sem maradt mögötte a Nyugat fejhaladottabb nemzetéinek.

NYÁRI NAPOK

Irta Gerlei József

I.

Vasúti állomás úttal.

A sorompót már leengedték. A kis perron üres, veri a nap. A bakter egy utolsót tárcsázik, hangja kihallatszik a fülkéből:

— Igenis! Köszönöm.

Pimpegő csengés, a visszaakasztott kagyló hangja.

Berkó kilép a küszöbre, hóna alatt piros zászlócska. Ebben a pillanatban fehér füstgomolyag tűnik fel a kukoricás fölött. — a mozdony fekete bogárként felkúszik a tájra. Berkó bakancsa szaporán igyekszik a lámpavas mellé. Kihúzza magát, s mikor a hatalmas mozdony rágördül az ő síneire, arca megmerevedik: egy percre visszatér rá gyermekkorának ijedt döbbenete.

Megérkezett a 9 óra 25-ös.

Péter leszáll, bőröndjével ellépdel a bakter mellett.

— Adjon Isten! Berkó bácsi.

Minden úgy vár rá, mint tavaly, tavalyelőtt és minden évben. Fejét alig kell fölemelnie, hogy a falu névére pillantson, mely a paradicsomi boldogság, a vakáció, a víz és a napfény elemeiből állt össze: Sárvízi.

Harminc évvel ezelőtt nem állt meg itt a vonat. Húsz évvel ezelőtt megállt, de mivel várótermet nem látott, egy gondolatig tévovázott, aztán tovább indult. Egyszer aztán az emberek két kivénhedt vagonot láttak az árokszélen, odasodorta az idő. Oldalukat csakhamar gazdagon ellepte a gaz, áttört a repedéseken és megtelepedett a szögletekben; valahonnan két pad is került. Miként a zátonyra futott hajókban is egykettőre berendezkednek a halak és moszatok.

Most egy napnak kitett új váróterem támaszkodik a bakterház falának. Ajtaját tegnap óta nem nyitották ki. Átforrósodott levegője makaesul őrzi a tegnapi utasok szagát.

Péter benyit. Berkó fölengedi a sorompót, aztán a váróterem küszbére áll.

— Ménkű csapjon ebbe a melegbe! Kilenekor már úgy izzad az ember, mint egy ló.

Leveszi hivatali sapkáját, kendőjével megtörli vörösrefőtt homlokát.

— Kánikula — toldja meg Péter.

— Meggyüttél nyaradni. Hát apád? — Együtt verekedték végig a háborút.

— Megvan.

— Hányadik osztált végezted?

-- Most érettségiztem.

-- Hujha, akkor már úr vagy. Aztán még most is pap akarsz lenni?

A baktorszobában sürgelő esengetés. Berkó átmegey, intézkedik. Hosszú esend. Asztalához ül, köhint néha; ír vagy számol. A szolgálat szolgálat. Nem jöhet vissza a válaszerít.

De úgy sines válasz.

Péter leül, szemben a légypiszokkal borított naptárral; valaki mókás figurát rajzolt 1939 utolsó szánjegyből. Mennyi esend és béke van egy elfelejtett falusi váróteremben! Az áttört falon — nyílásában egy vaskályha szüntelen a télre gondol. — hallatszik Berkó faliórájának lihegése. Lassan megtölti ezt a negyedórát.

A lóré késik, a falu messze van.

„Aztán még most is pap akarsz lenni?” Tavalý még úgy érezte, hivatása van, de azóta csak független szegénységre és szabadságra vágyik. Fél mindenkitől, aki a szabadságot kéri. Láttá Pest nyomorát, egy tehetetlen társadalmi rend pöffeszkedését, a változásra várók eltévelyedését. És mindenütt kiszolgáltatottság, lealázó függés... Áldozat lehetne az engedelmesség oltárán, de nem tudja elhinni, hogy Istennek öröme telnék olyan áldozatban, mely tétlen helyenyugvás igazságai és történelemben vajúdo tervei elsikkasztásába. Lehetetlen, hogy Isten akarata legyen az önzök uralma, a kényelemben és előítéletekben fuldoklók merevsége. Ki kell szabadítani magát ebből a társadalomból, nem szabad áruba boesátkoznia ezen az országos rabszolgavásáron! S ekkor, szomorú, kilátástalan téli napokon, mikor nem tudta, hova mentse magát, egyszeresak megcsapta a Sarvívz melletti rétek és szénaboglyák meleg lehellete, mint a tiszta szegénység és szabadság üzenete.

A váróteleem előtt valaki emegey. Az idősebb Viczky-fíú. Kerékpárját nekitámasztja a perron oszlopának. Apja mellett ő a malom vezetője. Kétszáz hold fekszik mögöttük. Naphosszat ott áll a malom dohogó zajában, arcán, vállán, szőrös karján lisztpor. Most kockás térdnadrágban, széles, anyányi mellével úgy feszít, akár egy elkallódott tenorista. Vékony karvalyorra hegyes kis álla földe hajlik. Szája is kiesiny, keskeny és zárt.

Beszól a bakterhoz:

-- Berkó bácsi, mikor megey a pósta? -- Majd beljebb lép, halkabbra fogja a szót: -- Holnap kora reggel behozhatja a búzáját. De kettőnk közt maradjon!

Berkó feltápáskodik moeskos asztala mellől, csak vastag hüvelykújjá marad a szélén. Arcának barna agyagtálán aluszékonyság. De mihelyst megérti, miről van szó, hosszúszalú szemöldöke felszalad, — egyszerre nyakig érzi magát a cinkosság-

ban. Dehát mit tegyen? Örletési engedélye nincs, elrejtett búzája meg ott rohad udvara végében a kukoricaszár alatt.

— És mennyi megy ki belőle?

— Legyen nyugodt, öreg, nem csapom be! Maga is jóljár.

— Mégis.

— Harmincöt.

Berkó számol. Két vonat közt már számtalanszor meghányta-vetette a dolgot, de nem akarja mutatni, hogy örül az üzletnek.

Péter mindent hallott.

Akkor lép ki, mikor Viczky Imre kerékpárjához nyúl. A feketéző malmos elfehéredik. Pokolba kívánja ezt a pesti fickót. Tavaly csúnyán összerugták a patkót valami úr-paraszt-kérdésben.

Az állomás mögött felzajdulnak a lórésínek. Az öszvér most fordul az uradalom tejeskannáival az akácok alá. Alig várja, hogy kisebesedett fülét a hűvös lombba mártsa s megszabaduljon a rátapadt bögyöök hadától.

II.

Vasárnap délután a Sárvíz partja tele van szórva fürdőzőkkel. A zsilip akár egy bástya, mely ellenáll a víznek. A végételen rét zöldjében sötét buggyanások és karesú lángok a fák.

Péter kerékpárja felszalad a hídra. Először néz szét idén a parton.

Ez az a rét, ezek azok a szénaboglyák...

A fiúk már integetnek. Ott van Baudi, egy nyugdíjas pesti rendőr fia; jövőre érettségizik, kérvényezi a karpaszományt, leszolgálja a két évet, aztán két lábbal ugrik a rendőrtiszti állásba, melyet apja készített elő neki harminckétéves dícséretes szolgálatával. Ott van Kelemen Lali, a kocsmáros fia, sápadt, szőke fiú; abbahagyta Fehérvárott a gimnáziumot, most apja mellett haszontalankodik. S egy mindegyiküknél idősebb fiú, Asztalos Feri, a falu egyetlen szabójának segédje. Komoly, lassú beszédű, de nem engedi ki kezéből a kezdeményezést.

— Gyerünk a zsilip alá — kiáltja.

A hézagos gerendák között négy méterről sugárzik a víz, vastag zöld nyaka olyan, mint egy tengeri sárkányé. A robaj elnyom minden hangot. Feri megy elől, nyomában Péter és a többiek. Megkerülik a zuhogót ott, ahol lassan visszafelé fojyik a víz a part mentén. Hátukat a zsilip gerendáinak szegzik, úgy lépnek a zuhany alá.

— Hahóó... Prühühüü... Búúú!

A sodrás egymásután kapja el őket lábukról és löki maga előtt a cementen a kövek felé.

— Vigyázz, a kövek!...

De a köveken túl elcsendesül a víz, fölötte egy horog me-
reng. Másik végén Bonkáló kántortanító hadonászik.

— Fiúk, az ebadóját! Elzavarjátok a halaimat!

De már oda is sikoltottak a horog alá és vidáman néznek fel
a kántorra.

— Az ebadóját! — kiáltja nevetve Bonkáló, míg keztenyujtva
sorra felrántja őket a meredek parton. — Legalább halászlét esi-
nálhatnak belőletek.

Leül egy kőre, kinyitja kukacosdobozát és új csalétket tesz a
horogra. Túlvan a hatvanon; háta hajlott, arca barázdált, haja,
bajusza deres, de szeme vidám, még mindig friss életerőről be-
szél. Csak fürdőruhában látni, hogy öreg. A meztelen öregség
szomorú.

Féléve temette el a feleségét. De alig várja a gyászév letel-
tét, — el akarja venni a cselédlányukat, a szép, lusta Maricát.
A lány már nem fiatal az egész falu mégis botránkozik rajtuk.
Ezért-e, vagy mert már, rendesen részegen ment föl orgonálni.
Bonkálót két hónapja leváltották a kántori állásról.

A fiúk érdeklődve állják körül. Nem a horog érdekli őket,
azon a halon jártatják kajánul szemüket, mely a szép Marica
horgára akadt.

Bonkáló urat senkisé meg. Rajong a gyermekekért, de
felesége elcigaretta azta a hangját, elpocsékolta az idejét, — elsi-
kaszította életükből valahogy a gyermeket is. Pedig mindent el-
végzett helyette. Télen-nyáron korán kelt, hogy megetesse a
csirkéket és kaesákat, mielőtt a felesége fölébred. Az asszonyt
csak nyole után lehetett látni, hangosan tett-vett, de csak félkéz-
zel. — a másiban cigaretta füstölt.

Bonkáló úr ma boldog: Marica gyermeket vár. Csak az a
kár, hogy nem tarthatják meg az esküvőt a gyermek születése
előtt.

A horog elkészült, a fiúk továbbállnak. Bonkáló Péter után
szól:

— Nem beszéltél a Viczky Imrével? Az előbb keresett.

Arra mutat, ahol egy kisebb társaság hasal a fűben egy fa
árnyékában.

A Viczkyek társasága külön fürdik, külön heverészik, külön
örül a víznek és a napfénynek. De nem egyszer rajtakapni őket,
hogy némán, irigyen nézik a többieket. Akaratlanul is elvágyód-
nak mesterségesen tenyészített, zárt világukból. Soponyay refor-
mátus igazgatóék, a báróék csúnyácskája, Baba és egy idegen
szőke lány mellett ott van az elmaradhatatlan Csorvássy Katin-
ka. Apja nyugdíjas őrnagy, anyja is nyugalomba vonult már:
feladta a másfélváltozes harcot Katinkája férjhezadásáért. Endre,
a fiatalabbik Viczky-fiú vörös hajával olyan közöttük, mint egy
ideges láng. Dadog. Ez az egyetlen megindító rajta. Különben
elkényeztetett és rátart.

— Sz-sz-szervusz — mondja Péternek.

Pónilovát leekézteti. Az állatoktól is elvárja, hogy szenvedjenek azért, mert őt szolgálhatják.

Imre fölkel, Péter elé megy, nem engedi a társasághoz. Közel lép, hogy senkise hallja:

— Ugye a multkor nem hallottál semmit.

Nagylelkűségre számít. Péter hallgat. Aztán a malmos szemébe néz:

— Nem emlékszem semmire.

— Köszönöm, számítottam rád -- hadarja gyorsan Imre. Kintüntetést osztogat, nem veszi észre, hogy nem kell senkinek. Aztán fennhangon: -- Arról van szó, hogy szindarabot akarunk rendezni. Egy kis nyári szórakozás... Neked is jó lesz. Beszöld meg a barátaiddal! Szereplőkre van szükségünk.

— Milyen célra rendezitek?

Imre egy pillanatra megakad.

— A református templom javára. Remélem, nem akadály.

A református iskola szomszédságában már vagy tíz esztendeje lerakták a templom alapját. Derékig állnak a falak, de vastagon benőtte a gaz, mintha feledtetni akarná, miért akadt meg az építkezés. „Kevés volt a pénzük“ -- mondják, de van más magyarázat is. A tény ma már csak annyi, hogy az alapok mögött teniszpálya áll. Soponyayné játszik rajta a barátnőivel és néhány fiatalemberrel; minden évben mások s mindig az ő vendégei.

Kerek, fekete arca most is közömbös a cigarettája füstje mögött. Férje mellette hasal, még feketébb mint ő, falán szemének mély tüze miatt. Ez a tűz azonban már csak befelé ég. Kopasz fejét a fű fölé ejti, nem néz fel, de nyilvánvaló, hogy az egész szindarab az ő gondolata.

— Eliz, bemutatom a barátunkat -- mondja Imre foghegyről, felséges többesben. Aztán csipősen Péter felé: -- Hogy is hívnak?

Nem tudja megtagadni a természetét: mindenkit megmar és megaláz egy váratlan szóval.

Eliz nem áll fel, csak meleg, bátor kis kezét adja mosolyogva.

— Úgy vártuk már magát! -- mondja. -- Szereplők nélkül semmit sem kezdhetünk.

Nagy barna pillái elegendő árnyékot vetnek szemére, hogy fejét egy kissé elfordítva a fiú szemébe nézzen. Egész lényé várakozó, szemében valami egészen halk könnyörgéssel, hogy szórakoztassa, szeresse már valaki.

A parti füzek alól hosszú árnyak esúsznak a vízre.

Már csak a legfiatalabbak fürdenek. Péter a hídról nézi őket. Izmaiban a víz lágy hűvössége. Arca piros; olyan, mint egy

gyümölcs, -- megtelt napfényel. Szeme issza a hanyatló délután arányában úszó rétet. Távolabb egy szénásszekér indul, mögötte egy ember összegereblyézi az elmaradt szálakat. A fiúk most érnék fel a hídra.

-- Mit nézel rajta? Nem láttál még szénásszekeret? -- kérdi Bandi.

-- Milyen jó lehet ezeken a réteken élni, kaszálni, szénát forgatni, eső előtt boglyába rakni, aztán szekerre, a pajtába.

Asztalos Feri összehúzza szemöldökét, a rétet kémleli. Beesületes arca megfeszül:

-- Ezek a döbörkei uraság eselédei. Vasárnap is hajtják őket.

Péter még mondani akar valamit, de a többiek indulnak. Feri az éltre hág, gépe ellenállhatatlanul vonja maga után a kis csapatot a koptató felé.

III.

Határ.

Az ég, akár egy ponyva. Füllesztő alatta a levegő. Egyik sarkát egy távoli jegenye tartja, a másik kettőt a sárvízi templom keresztje és a rétszilasi uraság víztornya. A negyedik sötéten csüng a földre. Eső készülődik.

A kerékpár meginog a porban. Péter beletapos. A határnyi csendben hallani a kerekekről lepergő por nesztét.

A fecskék alacsonyan repülnek, át-átvillamnak az úton, a kerék előtt. Valahol fenn pacsirta lúrja magát az égbe, dala meg visszacsordul vigaszul a földre.

Ezek a földek vannak legmesszebb a falutól. A Zichy-grófok osztották ki eselédek között még a tízes években. Tarján András tíz holdat kapott. De mire letörlesztette, meghalt és itthagytott egy pirosarcú kis özvegyet két leánnyal. A nagyobbik Pestre került, a kisebbik az anyja mellett maradt. A rozoga ház lassan ujjászületett. Cementgyűrűs kút került az udvarra, szürke pala a tetőre, padló az előszobába. Aztán köves lett a konyha, fehér-csempés a tűzhely. A nyitott kéményt befalazták s a falon megjelentek a minták.

Az utolsó években azonban elfáradtak.

-- Sok a munka -- mondogatja Tarján néni. -- Nem birjuk már ketten. Megrokkanunk. Nekem a lábam meg a szívem, Terusnak meg a dereka. Vóna csak egy férfiember a háznál! De Isten így akarta.

Híte olyan egyszerű és erős, mint az ősanjáké. Akármilyen nagy munka van, ha megszólal délben és este a harang, egy percre megáll és lehajtott fővel csendben imádkozik. Egy percre a csend is imádkozik körülötte.

Kerékpáron fölegyenesedve már látni őket.

Fésű József bácsi, a feles a féligrakott szekéren áll. Lőrinc fia kévéket adogat.

— Segíteni jöttem — kiáltja a kocsira Péter.

Ez az utolsó szekér. Ha eső előtt nem viszik haza, beázik az asztag és várhatnak a csépléssel.

A feles maga elé böki a villát és eltörli bajuszát készülődő szavai előtt:

— Nagyanyád küldött? Annak is az Isten súgta meg.

— Meg a józan esze. Odanézzen, hogy készülődik!

Fölöttük még süt a nap, de észak felé, lassan készülődve, kék felhők acélosodnak.

— Jó, hogy jöttél — mondja Lőrinc kedvetlenül. — Megrándult a vállam. Nem végeztünk volna.

Esetlen, nyakigláb kamasz az apja esavaros esze nélkül. Nem szeret a gazdaságban dolgozni, nem lustaságból, hanem mert, nem tudja miért, tele van a feje gondolatokkal. Semmi sem jó neki ahogy van. És nem tudja tartani a száját.

József bácsi izzad, a fiúk villája működik. A kévék egymásután szállnak a magasba. Mikor az utolsó is fölkerül, Péter felkiált:

— Kész.

Az öreg huncutul kinevet sörtéi közül:

— De bele is izzadt ám a József bácsi feneké!

Lőrinc feldobja a kötelet, apja elkapja és a másik végén lenyújtja. Péter belesimpaszkodik és Lőrincel együtt a hátsó rúdhoz köti. Feldobják az öregnek az ostort és a gyeplőt, s a lesüllyedt kerekek nyikorogva megindulnak.

Péter még marad. A föld végére megy. A dús akácok egyszerre új képre nyitják a szemét. Rét közepén magas élősövény nyel zárt kastély. Csak két tornyocskája látszik a hatalmas díszfenyők között. Körülötte cselédházak, ösvények és egy fasor. Éppen egy ember megy alatta, kitöltve időnként a fák világos közét. Fa, mely lombját végigviszi az úton. Aztán kilép a fasorból és lombjavesztetten megy tovább.

Péter leül; háta mögött mind apróbbra töredezik a szekér zaja. Egyszere meglepi a vágy: egy ilyen csendes kastély levegőjében élni, megtelni a tágas, barátságos szobák hangulatával, zongoraszóval, vágyódó, tiszta dalammokkal.

Megrezzen... Mintha ezt várná, amióta itt ül. A kastélyból egy bricska fordul a faluba vezető dűlőre. Ketten ülnek benne. A levegő remeg körülöttük, s mögöttük páratól bágyadt az ég. Talán ő az... Csak két világos foltot lát: a ruhája?... a haja székesége?...

A bricska elporzik; pora sokáig áll fehéren az út fölött. De

az aranyló rozstáblákban sokáig bennering Eliz szemének érett mosolygása.

Míg kerékpárjára kap, hirtelen, mint előbb a vágy, belevág hűtlensége. A szabadságot oda tudná adni Elizért? — a független szegénységet a kastély örökrezárt nyugalmáért?...

A határ elsötétedik.

A kastély fölött már fenyeget a vihar. El-elmordul az ég, mintha fenn üres lazsnakot ráznának, a szegények lazsnakát.

Péter hazafelé kerekezik. Keze a kormányon; néhány légy rajta utazik vissza a faluba az istállók és konyhák melegébe.

A „Zöld Béka“ nagytermében, hátul az udvarban, napok óta ég este a villany. A terem közepére pupozott száradó búzát lányok és fiúk kerülgetik.

Megkezdődtek a próbák.

A szereplőgárda nagyszámú. Imre rendező, Endre sűgő. Eliz gazdag úrilány, Bandi kapitány, Katinka méltóságosasszony. Mindenkit előléptettek, csak Asztalos Feri marad szabólegény. Péter konferál és díszletez. A magyartáncot Barnabás kíséri, a bogárdi református kántor. Pirosképű, szőke fiú, tavaly helyezték Bogárdra. Magyar nótákat és slágerokat szerez. Próba után saját szerzeményeire tanítja a társaságot, vagy foxokat játszik, s akkor tízig folyik a tánc.

A kották közül előkerül egy Mozart-darab is, két hegedűre.

— Hívjátok át az új kántortokat — indítványozza Barnabás.

— Nem jön az ide — mondja hidegen Imre. De enged a nőgatásnak, átmegy a szomszédba.

Soltész Gábor négyéve tanít a községben, de csak két hónapja kántor, mióta Bonkálót leszavazták. Az idősebb lányoknak három év után is megdobban a szivük, ha róla hallanak. Hullámos haja, meleg, barna szeme és hegedűje meghódította őket. De amióta megházasodott, hegedűje hallgat. Pedig a falu legszebb lányát vette el, Hódits uradalmi gépész leucáját. Az öreg megszedte magát a cselédeken, de ez nem volt neki elég: cséplőgépet vett, hogy a falu népét is lefölözze. Lányának villát építtetett a falu közepén, a község legszebb házat, -- csak két embernek börtön. Mindenki tudja, hogy rosszul élnek.

— Úgy látszik, nem akar átjönni.

— Nehezen mozdul el hazulról.

— R-r-röstelli m-m-magát előttünk — mondja gúnyosan Endre.

Végre azonban nyílik az ajtó s Imre maga előtt tuszkolja Soltészt. Alig van túl a harmincon, mégis mintha elrepült volna fölötte az idő. Elnyűtt, zsírosnyakú kabátja, kopott hegedűtokja, esett háta, szemüvege valami közeli szomorúság áporodott levegőjét árasztja. Hajába már fehér szálakat húzott az öszülés.

— És ezért adott az öreg Hódits egy hizottdisznót a Bonkálónénak.

Bonkálóné boronálta őket össze. Soltész négy lány közt habozott, de Bonkálóné értett hozzá, hogyan tegye féltékennyé. Tulajdon asszonyi győzelmének tartotta a férjfogást, s úgy örült, mintha a vőlegény őt vitte volna nászra. Az esküvő napján azonban, mikor a hatalmas urasági pajtában folyt a tánc, valaki kihívatta a menyasszonyt a kapuba és addig esőkolgatta könnytől nedves arcát, míg az apja vissza nem kergette az ura mellé. Bonkálóné esapdája volt, egy pécsi fiú, akire Soltészt féltékennyé tette. Aztán a fiatalok beköltöztek a házba, de a menyecskebe mintha kilenc ördög bujt volna: olyan eszelősen kezdte rázni börtöne rácsait, hogy férje belefehéredett. De összeszorította fogát és hallgatott. Hallgat azóta is.

— Régen játszottam már -- mondja bocsánatkérő mosollyal és álla alá igazítja a hegedűt.

Mindenki hallgat.

A két hegedű szava egymásba fonódik, mint a megértő párok suttogása. A lányok vidám, gondtalan szeme elmélyül. Imre kinéz az ablakon. Bandi észrevétlen játszik Kárász Zsófi, a legjobb táncos hajával, míg a lány meg nem unja s kezére nem üt. De olyan gyengéden, s oly mosollyal, hogy inkább jutalmaz, mint büntet. Endre nem illik a társaságba; ezt úgy fejezi ki, hogy az egyetlen nem falubeli lánnyal foglalkozik. Eliz elé ül és hosszan, kutatva a szemébe néz. De a lány nem viszonozza, — lesütí szép tekintetét, egészen úgy, mint Péter az ablaknál.

A zene tiszta hullámai mintha egymás felé sodornák őket. Eliz megáll és vár. Jönnie kell az úton, a fák alatt! De Péter késik. Eltévedt vagy továbbment? De a hullámok áradásában nem lehet megállni. Péter már érzi, hogy nem tud megmaradni a földi dolgoknál. Itt kell hagynia mindent, Eliz szépségét, meleg, bátor kis kézzorítását is... De merre megy? Maga sem tudja, — messzebb, magasabbra, ahol csak lelkiismerete lesz a vigasza. Elszakad a szeretettől, Eliz szemétől, de vajjon vár-e rá valahol egy nagyobb Szeretet?...

Eliz felnéz, de nem találkozik Péter szemével. Érzi, ez a perc elrabolta tőle. Úgy tetszik, feszülten figyel valamire. Leeresztett pillája alatt szeme ég, de ha réemelné, megfagyna tőle. Eliz elfordítja a fejét, szemében kialszik egy sugár, s arca is elsötétül hirtelen, mint egy magányos ház, melyet rövidzárlat ért.

A terem végében halkán nyílik az ajtó: Andorka főjegyző a feleségével. Elizért jönnek. Andorka arcán bosszankodás, hogy tisztelnie kell a hegedűszót, s nem állíthatja magát tüstént, harsányan a társaság közepébe. Nagydarab hústorony. Gyér haját hátrafésüli, puffadt arcán egyetlen értelemre valló kifejezés: én vagyok a főjegyzőtök. Csaknem minden héten végigviszik a köz-

ség hintáján a falun — tökrészezen, ahogy a kocsis rátalál a szőlőkben. Ez a heti szemleútja.

— Brávó, brávó — kiáltja végül és haufaágul összeveri a tenyerét. — Ej, de szomorúan vigadnak!

De karjának egy hirtelen mozdulatával szava is felesattan:

— Bort ide, bort! Az egész társaságnak! — Rendel, intézkedik, aztán, mikor a bort felszolgálták: — Igyunk! Szervusz, Ciccám!

Nem ez ma az első pohara. Felesége a borba mártja színtelen ajkát; karesú asszony, arcán a kihült szeretet fáradtsága. Nem szól, beleunt a veszekedésbe. Nem érti, hogyan lehetett erre az emberre nyole évig esztelenül féltékeny. Talán büszkeségből, talán közömbösségből nem néz senkire, csak Imrét tünteti ki egy bágyadt mosollyal.

— Jöjjön, Imre — mondja neki. — Kísérjen haza minket Elizszel!

A sötét udvarból zavaros hangok buknak be az ablakon. Valaki behajol, s mikor a főjegyzőt meglátja, leveszi a kalapját:

— Főjegyző úr, a eséplógép levágta a Csikér Miháty lábát.

Döbbsent esőnd.

— A keserves mindenségit — kiáltja Andorka. — Persze, mert éjjfélig is dolgoznának, hogy a másik el ne egye előlük. Telhetetlen parasztja! Hol van az az ember?

— Ide hoztuk az udvarba.

— Ide az udvarba! Miért nem a színpadra? Ki vagyok én, Poncius Pilátus, hogy hozzám jöttök?

— Orvosért a hintót...

Andorka kimegy, maga után rántja az ajtót; förtelmesen káromkodik. Odakiinn négy ember leteszi a saroglyát, melyen a sebesült fekszik. Tompa jajgatása úgy fogy, ahogy a vére. Mőgőtte vastag, sötét esik húzódik a második háztól, ahol a baj történt.

Kisvártatra Andorka visszatér és rekedően megkérdi:

— Ki ért az elsősegélyhez?

— Gyere! — mondja Asztalos Feri Péternek, s a két fiú szóltanul kisiet.

Andorka a néma társasághoz fordul:

— A fene egye meg! Nem elrontottak az esténket!

V.

A „Zöld Béka“ és a templom szembenáll egymással. A kocsma ajtajából éppen a templomközbe látni, melynek két fasora úgy tartja ujjai közt a templomot, mint egy csengős dobozt. Tízkor majd egy kissé fölemeli, hogy a csengők megszólaljanak.

A torony órája háromnegyedet mutat. Mikor a nagymutató

a tizesre ér, egyszerre kinyílik a kocsmá ajtaja és egy hattagú társaság lép ki rajta. Csupa borissza és templomkerülő. Boukáló tanító úr és cimborái. Leöntötték már jócskán a vasárnap délelőtti korai meletét.

Végigmennek a fason, egyenesen a templomba. Berkó, mint a hátvéd, néhány lépésre elmarad, szeme tétován mereg pirosuló orra fölött. Aztán ő is fölmege a kórusra, s mielőtt Soltész fölmegetne, elreteszeli az ajtót és odaáll őrnök.

A plébános már az oltárnál van, mikor a sekrestye felől megérkezik Andorka a feleségével és Elizzel. A szentélyben van a helyük.

Velük átellenben Csorvássyné ül Kafinkával. Az őrnagy nem jár misére. Mintha csak ezt gyászolná, Csorvássyné tiszta feketében jár. Csak látni kell, amint feketeharisnya, vékony lábát maga elé rakosgatja járás közben. Nemesak mozdulatai, gondolatai is tele vannak szőrszálhasogató kicsinyességekkel. Képzületét keresztül-kasul járták már a férges gondolatok. Mindenütt testi és lelki szennyet szimatol. S mivel szaglása kifinomult, meg is találja — másokban. Menthetetlen eset.

Péter a sekrestyében áll. Csak egy kissé kellene elmozdulnia, hogy Elizt lássa, ápolt haját, aranyóras kis csuklóját. Mily messze van Eliz a szegénységtől! De mi az a szegénység? Egyszerben nem érti, hogyan ürülhetett ki ilyen hirtelen ez a szó. Ebben a percben úgy érzi, hogy képzelődés, öncélú játék az egész. Egyedül marad értelmetlen áldozatával, ha nem talál oltárt neki. Pélni kezd: sivatagi esőnd, éjtszakányi sötétség környékezi. Csöndesen letérdel, állát mellére szegzi, imádkozik.

A plébános kifordul és felolvassa az evangéliumot. Az Örömhír gyarló hangon verdesi a levegőt.

Sárvízinek nincs szerencsége papjaival. Jó papok, de rossz szónokok. A plébános még nem öreg, de idegessége egészen megtöri; hatvanévesnek látszik. Görcsösen belekapaszkodik a miseruha nyakának kivágásába, szeme az idegességtől kidülled és egy helyre mered, bal térde pedig egész beszéd alatt erősen reszket. A sekrestyében Pöhlös, a mészáros fennhangon kijelenti:

— Nem való ez már plébánosnak. Ha beteg, váltsák le!

Az öreg sekrestyés odahajol a mészáros szőrös füléhez és a beavatottak hangján suttogja:

— Leváltanák, én mondom neked, de ha nincs kivel. Kevés a pap.

Pétert mintha szívenütnék. De az ütés helye csodálatosképp nem fáj, inkább mintha csak utat nyitna valakinek, aki még nem érkezett meg.

„Ha a ti igazságtok felül nem múlja az írástudókét és farizeusokét, nem mentek be a mennyek országába...”

A ti igazságtok... A plébános körülhéz, de a rácsen túl csak azokat látja, akiknek igazsága mindig felülmúlta az írástudók és farizeusok igazságát. Az egyszerű nép itt van: gazdák, földnélküli parasztok, cselédek. Csak azok nincsenek itt, akiknek a mai evangélium kemény szava szól. De mit is mondana nekik? Nem vonná-e örökre magára haragjukat? A kegyúrét; a báróét, aki lenézi; a képviselőét, hisz úgy nyerte meg a népet, hogy bányájából követ adott a Szent István Otthon építéséhez. A Viczkyek pedig meg a döbbörkei uraság — kálvinisták.

A ti igazságtok a nép iránt... Rájuk van bízva a nép igazsága, de ők elsikkasztják az Örömhírt, megcsúfolják Krisztust, szegyenbe döntik az egyházat. Nem mennek be a mennyek országába, de azokat sem engedik bejutni, akik miattuk élnek embertelen sorban s megtelik szívük elégedetlenséggel, zúgolódással és istenkáromlással... „Jaj nektek, ti írástudók és farizeusok, mert eljön a nap, mikor mondjátok a hegyeknek: Szakadjatok ránk! — de senki sem könyörül rajtatok!”

Mily örömmel kiáltaná el Jézus átkát megcsúfolói fölött, — de nincsenek jelen. Van fülük a hallásra, de nem hozzak ide. Keresztények — Evangélium nélkül. A főjegyző? Úgy visszhangozná eltorzítva szavait, akár egy üres boroshordó. Csorvássyné? Áldozásai mindinkább belesodorják önhitt megigazultságába. Viszszateszi hát kis tarsolyába ezeket a régi ígéket, melyek még ma is égetik. Már megérkezésekor magával hozta őket, — nyugdíjába is magával viszi. Nehéz lesz tőle a poggyásza...

Elmondja igénytelen beszédét és folytatja a misét.

Andorka az egész beszéd alatt a padon nyugtatja kezét, fejét lehorgasztja és a pad alá néz. Otthon is ül így az ember, pohár mellett. Úrfelmutatáskor sem mozdul. Egy légy száll az arcára, onnan az orrára, majd homlokára. Elhessenti, aztán belsőszébe nyúl, zsebkendőt húz elő és gyengéden leitatja vele gyöngyöző homlokát. Megadja magát ezeknek a parasztokkal közős kellemetlenségeknek, de érezheti velük, hogy az ő bőre érzékenyebb a légyesípésre, a veríték pedig nem illik a homlokára.

A nagymisének vége. A harangok szinte maguktól szólalnak meg a hőségben. A faszorban egymás felé hajolnak a kendők:

— Mi történt, hogy Bonkáló énekelt?

— Azzal a boros hangjávaló

— Nem engedték föl Soltész tanító urat. Ott állt mise végéig a kórus ajtajában.

— Ejej, ebből baj lesz.

A faszor végén a falu népe kettészakad s végigsiet az úton a nap verése alatt. Az emberek bebújnak elsötétített szobáikba és bekanalazzák forró levesüket.

De a sekrestyénél izgatott csoportosulás van.

Nagysokára nyílik az ajtó, az emberek megmozdulnak. Megjelenik a plébános, mögötte Soltész. Egy pillanatig tétováznak, aztán a plébános kilép, a kántor pedig visszahúzódik. A téglázott kis átjáró mindössze néhány lépés. Rájuk se néz, a papkert falába vágott ajtóhoz siet. Keze idegesen motoz a reteszen, — valaki bedrótozta.

Háta mögött egy részeg hang felsívít:

— Kést a szivibe!

— Elhallgass! — torkolják le a többiek. Berkó belekarol és távolabb vonszolja. Pogán Berei nem áll ellen; olyan, mint egy villámütött.

A plébános úgy ismeri, mint gyermekét. Már az iskolában sem bírta legyőzni szeretete és türelme. Aztán elvett egy gyöngé lányt, halálra gyötörte, míg végül itt maradt egy árvával. Kétszer mentette meg az életét; annyit ivott, hogy a pálinka meggyulladt a gyomrában. Saját köcsiján hozatott neki orvost. A gyereket el kellett venni tőle. Tavaly intézte el az ügyet az árvaszékkel. Anyai örökségét a gyerekre íratta, s Pogán Berei egy napon arra ébredt, hogy egymaga maradt fenekedő természetével.

A plébános megfordul, szemében száanalom. Eléjük lép, de ekkor már többen köréje gyűlnek. Péter mellette áll; ott van Fésű József bácsi is a fiával.

— Mit akarnak?

A csoport közelebb húzódik.

— Csak a kántort... Hogy Bonkáló Dani bácsi maradjon a kántor. Kéveteljük!

József bácsi arca hirtelen kigyullad, közójük lép.

— Eriggyetek haza! Részegek vagytok. A testület választott, mi dógotok vele? Lédujjatok, míg békével vagyunk!

Míg apja vitázik, Lőrinc a plébános mögé kerül és leszedi a zárról a drótot. Péter a plébánoshoz hajol:

— A kisajtó!

A plébános végignéz a veszekedőkön. Már egyik sem figyel rá. Megfordul és otthagyja őket. Átmegy Péterrel az udvaron s a kútnál gondolkozva megáll.

— Mit gondolsz, — mondja —, tudnak ezek még egészségesen gyűlölni? Gyűlölni a bűnt, a jogtalanságot és szolgaságot?

A kút vályújába ebben a pillanatban esik egy katicabogár. Kicsi szárnya pöttynyí eruyót nyit a vízre, — szállni próbál, de belefárad és féloldak billen.

A plébános lehajol, ujját a vízbe mártja, a bogárka alá esúsztatja és kiemeli. Aztán a napra tartja, s mikor megszárad, útnakbocsátja.

Máskor ideges ajkán mosoly játszik, Péterhez fordul:

-- Látod, ha nem tartóztatnak fel a kisajtnónál, előbb me-
gyünk el a vályú mellett és senki sem menti meg ezt a sze-
gény kis katicát a pusztulástól.

VI.

A szalma pora vastagon kúszik a gyümölcsfák felett. Csak a
fák orma látszik ki belőle kékesen. A gabona illata keveredik
henne az emberi verejték szagával.

A cséplést befejezték.

A traktor most húzza végig a cséplőgépet az udvaron. Han-
gya, mely szúnyogot cipel. A diófa ága megreccsen, hórukk-ok
hallatszanak. A cséplők nekifeszítik vállukat a gép oldalának,
hogy a magas hídra segítsék. Arcukat belepte a homály, szavuk
csak ennyi:

— Jóccakát!

A konyhában Tarján néni vacsorát ad a gépésznek és a fe-
lesnek. A sültszalonna szaga kiárad a nyitott ajtón.

— Csak mondd meg, Lajos, te tudod a legjobban — mondja
József bácsi. Kenegetteti magát Hódítssal.

— Úgy van, én is mondom — feleli a gépész. A feleselő-
re-tolt szűk arcába néz, melyben a bajusz alatt megmaradt két met-
szőfogat barnára pácolta a dohány.

Isznak egyet vacsora előtt. Hódíts két kövér ujjával átfogja
gyöngéden a pohár oldalát, kezén a szőrök töve eltelt olajjal.
Amióta nem titok, hogy egyetlen leánya házassága boldogtalan,
mindenütt ingerlő tekinteteket lát. Úgy érzi, mindazok — az
egész falu —, akiken megszedte magát, elégtételt vesznek rajta
s féktelenül gyönyörködnek kudarcában. A kövér kis ember hall-
gatag lett, megtört, már csak lézeng; sűrű szemöldöke mögül
gyanakodva fürkészi az emberek arcát. Fűszű szőszaporítása föl-
melegíti; szeme kibújik odvából és sápadtan, de huncutul csillog.

— Így van bizony — erősíti József bácsi. — Amióta én va-
gyok a Babi néni feleséje, minden évben jobb a termése.

Tarján néni eléjük teszi a petrezselymes krumplit, az ara-
nyosra sült, begirizdelt szalonnát és nevetve zsörtölődik:

— Nono, és a laponson!

— A laponson... Magának a laponson is olyan termés küne,
mint a dombon. — Szájához emeli a poharat. — Nézze, ez itt
ráesik a dombra, oszt leesúszik a laponra. Így van az eső is. Ahun
sok az eső, ott jó a rét, de gyöngye a gabona, hát!

— Hát, hát, magának minden csak hát. De mikor mondtam,
hogy ott mélyebben köll forgatni.

— Ó, Szűzmáriám, mi mindent ki akar esikarni abbul a gyö-
szős földbül!

— Gyöszös a maga fejbúbja, az igen. Első föld a határba.

— Hinnye, galambom öreganyám, micsoda vín, házsártos öregasszony lett magából! Mit nem tesz az emberrel a vínség!

Hódíts szemöldöke magasan, hangját kiereszti; úgy nevet, hogy aranyfogai kilátszanak.

— Együnk — kiáltja. — Ránk romlik ez a fáintos szalonna.

Ott a kés a tányér mellett, de azzal nem menni semmire.

A két ember előveszi bicskáját, beleböki a szalonnába, szel a habfehér kenyérből, aztán jólmegérdemelt falatozásba kezd.

Az udvarban csöndes beszélgetés folyik. Péter áll a kapuban Lőrinceel és Mérges Antallal, a cséplőgép etetőjével.

Ebben az órában legszomorúbb az est. A nap már elhagyta a földet, a csillagok még nem ütöttek sátrat az égen. Egyszínű homályba fullad minden.

— Elkötöttem a térde fölött — meséli csöndesen Péter. — De sok vért vesztett, — csupa vér lett a kezünk. Szegény Mihály, csak meg ne haljon!

— Az — mondja rá Mérges Antal. Cigaretát pödör. Száraz, szótlan paraszt. Arcát barna keményfából faragták. Rágyujt. Sőtét szeme hidegen villan a világra. Isten a megmondhatója, mi a véleménye róla. Szótlansága mozgó mélységeket takar. Senki sem tudja, hányadán áll vele, s ha szól neki, hogyan válaszol.

— Tavaly Hódíts masináján, idén a Nagyokén — mondja keserűen Lőrinc a kapubálynak támaszkodva. — Azok se ismernek Istent.

— Villany nélkül nem volna szabad csépelni.

— Késő este is cséplünk, mégse tart ki az eleség — mondja Mérges Antal. — Június elejéig már köszönömre eszünk. Az asszony meg most várja az ötödik gyereket.

Szavai, mint a dobra hulló borsószemek. Pöröl a sorssal.

— Valahun hiba van — állapítja meg sőtéten Lőrinc, s bele-vörösödik a bosszúságba, hogy éveit nem adnak elegendő súlyt szavainak. — Tudom is, hogy hun.

Olyan a másik mellett, mint egy ügyetlen utánczat.

— Nagyot mondtál — szegzi le Mérges Antal.

— Ott van a baj, hogy a paraszt egyre több lesz, a föld meg nem szaporodik.

— A szegénység a legnagyobb átok.

Péter szeme kitágul, már nemcsak őket látja, hanem három-millió földnélkülit, kifosztottan, elkeseredetten. Szót várnak, de senki sem szól nekik. Mintha számukra elapadt volna az isteni igazság válasza is. Mert senki sem él értük. Szíve egyszerre fáj-dalmas sajjáással telik meg, kinyílik ismét az a seb, melyet az öreg sekrestyés szava nyomán valaki ejtett rajta; vádat érez, mintha miatta késelednék a Szó, miatta apadt volna el a válasz, mert

vonakodik az Igazság eszköze lenni. Mélyet lélezkik; lelke mintha valami nagyot fogadna magában, kitágul, aztán megnyugszik. Valami befejeződött benne. A végtelen egészen betölti.

Mérges Antal eldobja cigarettáját és tagoltan mondja:

— Majd megszorodok a föld, ha megosztjuk. Vagyunk hozzá ölögen.

Szemében kaszák villannak, éllel a kastélyok felé.

Az est lehül. A három ember fölött kitarkul az ég kendője. Hűvös hálót bont a szél, végighúzza a fákon, fészkére tereli az eltévedt madarakat.

Az ezernyi csillag végtelen békét szór a nyugtalan emberi szivekre.

VII.

A templom könnyű reggeli fényben fürdik. A torony körül makulátlan kékség. A fákról vadgalamb bűgása hallik és verebek élénk csevegése. Időnkint, nem tudni honnan, füttyent egy rigó. A torony keresztjét hálás fecskék szegik körül.

A hársak koronán mély nyugalom. Az ég alig lélezkik.

Sehöl senki. Nyáron a plébános korán misézik. Csak a sekrestye van nyitva; az öreg sekrestyés leteríti az oltárt, a szekrények kulcsát ráfordítja. Mikor minden kész, ujjára akasztja a misekanesókat, térdethajt, kikocog és a hűvös falak közé zárja a esendét.

A kertben, gyümölcsfái közt reggeli sétáját végzi a plébános. Tar koponyáján meg-megesisllan a nap fénye. Péter mellette lépdel.

— Szóval szabadságod félted, igen, a szabadságod — ismétli, hogy megtalálja a legjobb választ. — Pedig az Evangélium örömhír, — szabadságot hoz..., szabadulást a bűntől és a tévedéstől. De... — Főlemeli ujját, hogy Péter közbeszólását megakadályozza. — De ezt az Evangéliumot emberek csomagolják és emberek osztják ki...

— Tele hibákkal és előítéletekkel.

— Igen, tele emberi hibával... De miért csodálkozol ezen? A hússal együtt meg kell venni a esontot és a papírt is. Ez nem lehet másként, számolni kell az emberekkel... Csak az a fájdalom, hogy éppen bennünk olyan sok az emberi, a természetes, pedig mi a természetfölötti világ hírnökei vagyunk, az Örömhír sáfarai... S ha kevés bennünk a természetfölötti, elveszünk a természetesben. Mert egyedül a természetfölötti ember tud föléje emelkedni saját önzésének, osztálya és előítéletei korlátainak... De ezért mindegyikünk maga felelős, mindenki maga... Roppant felelősség!

Míg a kifejezésért küzd, homlokán megfeszül a bőr, szája lá-

zasan remeg. Péter még nem látta ilyennek. Aggodalom és ittasult szeretet, keserű vád és földöntúli megbocsátás tusakodik az arcán. Féli az Evangéliumot azoktól, akik hirdetik, vallják, de nem értik meg, s máris leborul Isten megfoghatatlan akarata előtt, mely így választott, hogy irgalma beteljék.

— Itt csak egy orvosság van: szentnek lenni!... De ez nehéz, — nagyon nehéz. Több szentre van szükség, akkor több lesz közöttünk az Evangélium szabadságából... Mert a szentek nem korlátoztak, — csak mi vagyunk azok.

A torony órája felet üt. A tanítólakás kéményén kelepélui kezdenek a golyák. Boukáló már az udvaron van, — csirkéket etet. Péter kifordul az útra. A „Zöld Béka“ redőnyeit még nem engedték fel. A „Hódits-villa“ ablakai tárva; az egyikén egy takaros szöke asszony rongyot ráz ki: Soltészné, kora reggeltől sü-rög-forog, hogy meg ne kelljen állnia. De csak magára gondol és a lakásra. Szüntelen munkával zsibbasztja magában a boldogság vágyát, s kínos tisztasággal kárpótolja magát a szerelemért.

Péter elnegy a községháza előtt, — a zárt zsaluk mögött Eliz még alszik.

Nincs tisztább öröm, mint leereszkedni a békés úton. A munka verejtéke még nem lepte el a falut, s a nap nem tette kinzóvá a levegőt. A villanypóznát átnyalábolja a fény, s a fehérre meszelt kilométerkőben misem oly természetes, mint a ferdesége. Az árnyékok még oly könnyűek, hogy minduntalan föllebbenek léptei előtt.

A létezés mély csendje ömlik el mindenem. Hangtalan biztonság, mely Péter lelkében összeolvad a kegyelem, a megtalált élet örömeivel. Soha ennyire nem volt a magáé, — soha ennyire nem volt az Istené.

Papírt vesz és leül a lugasba. Megírja kérvényét a szemináriumba.

A palatető felett pipál a kémény; Tarján néni már begyújtott a reggelihez. A füst kéken kanyarog az égre, mint öreg szivének áldozata, melyet elfogadott az Úr. Leghőbb vágya, hogy unokája pap legyen.

A nap a falu fölé emelkedik, — beragyogja a plébános kertjét és Berkó síneit, a Sárvíz partját és az új kazlakat, a házak tetejét és az alattuk összekuszálódott sorsokat, mint a Mindent Mozgató akaratának jóságos szándéka a megváltott teremést.

S Z E M L E

HALÁL, AMELY ÉLET . . .

Sehol sem kapott a halál olyan centrális helyet, mint a kereszténységben. Hisz az Oltáriszent-ségben az Istenember halálának drámai érzésvilága feszül állandóan. Még azután: nem tudunk egy űdrözléggel sem eliminálkozni anélkül, hogy „halálunk óráját ne emlegetnénk. Alomra sem hajthatjuk úgy fejünket, hogy a békés nyugalommal áradó eszharangszó végén meg ne kellene hallanunk a lélekharang riadtszavú verését. Mintha csak elköltözöttjeink panaszos jajszava és elhalkuló sikolya hullana lelkünkbe onnét túlról! És a Halottak estéjéről kezdődő november hónap mintha csak lélekjárásokkal lenne tele. A nyirkos estében a gyertyák melegében azok hajolnak közel hozzánk, akik lenni pihennek! Az enyészettel hangulata ellentétben, az enyészettel hamuja a nagyböjt elején, a halál mementója mindenütt. „Elmúlik ennek a világnak alakja“ (I. Kor. 7, 31) — kiáltja szent Pál. Halál, elmúlás, enyészet ez is, de olyan halál, amely élet.

Az egyház liturgiájának zseniális művészete bámulatos alakítóképtelenséggel vetíti eléink a halálba való élet szent hitét. A Halottak szolozsmájának kezdetén minden bevezetés és előkészítés nélkül ezzel a hívőverssel hívja össze Isten imádságára a gyász tompa hangulatában szenderegőket: „Regem, cui omnia vivunt! Venite adoramus! — Akinék mindenek élnek, a Királyt imádni jőjjetek!” Mintha csak a feltámadás angyalának kürtszava hasítana bele a szívekbe. És amikor a temetőben járunk, akkor a „terra viven-

tium“ról, az élők földjéről énekel. Nem is esoda, hisz a halottak miséjéből esendül ki az Úr szava: „Aki bennem hisz, még ha meghalt is, élni fog.“ (Ján. 11, 25)

A síró szem azt mondja: halál! A hantolást halló fül azt mondja: halál! A szeretteitől megfosztott szív azt mondja: halál! A hit pedig azt kiáltja: élet! Diadalmas Élet! „Szem nem látta, fül nem hallotta, ember szívébe föl nem hatott, amiket Isten készített azoknak, akik őt szeretik“ (I. Kor. 2, 9) Nem tudunk hát hozzájárni sehogyszem a sírontúli élethez, mert a halottak élete „el van rejtve Krisztussal az Istenben“ (Kol. 3, 3) Az Isten láthatatlanságának és felfoghatatlanságának köntöse borul rájuk, mint ahogy Krisztus dicsőségére is. De ebben az isteni rejtekben élnek az ő elváltozott életüket. „A te híveidnek élete, Uram, el nem vétetik, csak megváltozik“ (Halottak prefációja). De ez a megváltozott élet nemesak abból áll, hogy a lélek kilép a testből; hanem azt is jelenti, hogy „mindnyájan fedetlen arccal szemlélvén az Úr dicsőségét, ugyanazon képmással fogunk átváltozni dicsőségről dicsőségre, az Úr lelke által.“ (II. Kor. 3, 18)

Halottaink élete tehát egy nagy átváltozás, az átváltozásnak minden gyönyörűségével és gyötrelmével együtt. Ami őket elváltoztatja, az a mindig újabb oldalról megnyilatkozó isteni világ, a mindig friss élményekkel s meglepő fordulatokkal rájuk áramló isteni szeretet. Ez az ő átváltozásuk gyönyörűsége. Vi-

szont a titkainak feltárásában fáradhatatlan s szeretetének találatkonyságában utánozhatatlan Istenség színe előtt semminek tűnik fel szűk és korlátolt valójuk és ettől rálik gyötrelmes boldogságuk és ez gyújl emésztő tüzet bennünk

Ez a gyönyörűség aztán az igazi Apokalipszis vagyis kijelentkeztetés! Megkezdjék „a kijelentkeztetés Lelket, hogy őt (a dicsőség Atyját) megismerjék“ (Ef. 1, 18) és megismerjék „Krisztus titkát“ (Ef. 3, 4), „Krisztus felfoghatatlan gazdagságát“ (Ef. 4, 8), „mely századok és nemzedékek óta el volt rejtve“ (Kol. 1, 26), „melyet senki sem ismert ezen világ fejedelmei közül“ (1. Kol. 2, 8), amely titok „nem más, mint az, hogy Krisztus bennetek van.“

És a gyermekké fogadás Lelke (Róm. 8, 15), aki a szolgából fiút (Gal. 4, 17) alkotott s megadta tudnunk, hogy „most Isten fiait vagyunk“ (1. Ján. 3, 2), bár „még nem tűnt ki, hogy mi leszünk“ (u. o.), „mert itt e földön csak „szarakba nem foglalható sóhajlásokkal“ (Róm. 8, 26) imádkozott bennünk, odaát elhunytjainkból felszabadult kiáltással mondatja: „Abba! Atyánk!“ (Gal. 4, 6) És hallják mindazon dolgokat, amikről az Úr az utolsó vacsorán mondotta tanítványainak: „Még sok mondanivalóm volna nektek, de most nem ragytok hozzá elég erősek.“ (Ján. 16, 12) Amilyen fokban „erősebbek“ lesznek, olyan fokban hallják az Úrtól a „sok mondanivalót.“ És kigyőzőne elsorolni a fölségesnél-fölségesebb igazságokat, amiket az Úr már itt a földön megadott híreinek, de amiket azok a maguk teljes valójában felfogni képtelenek voltak, amiknek azonban részeseivé akarja ten-

ni őket: „Akarom, hogy ahol én vagyok, ők is velem legyenek, hogy lássák az én dicsőségemet.“ (Ján. 17, 24)

Mindig megrendülten fogom le egy-egy öreg embernek vagy asszonynak a szemét, kiből az imént még alig lehetett értelmes választ kicsiholni, akinek ismeretei az öregségtől és betegségtől alig világosabbak, mint egy pókhálós zug; bánata alig több mint egy kiserkenő könnyesep, szeretete pedig csak egy nagyon régi emlékek átsuhanására emlékeztet. És most, hogy a halálban kiszabadult e földi keretek közül, lelket reszketőbb intuíciót kap Istentől, mint a legnagyobb hittudós tudománya vagy misztikus elragadtatása, és megindulnak benne a szeretet tűzfolyamai.

De éppen e bőven ömlő isteni élet beáradása töri szét a lélek szűkre szabott földies kereteit és ez okozza azokat a mondhatatlan gyötrelmeket. Filozófusaink és költőink fájdalomos katarzisaival hátrány betekintést engednek abba, amit Szent Pál nyíltan is „sóhajtozás“ (II. Kor. 5, 2) közepelt mond: „Fohászkodunk a teher miatt, mivel nem azt akarjuk, hogy levetkőztessünk; hogy azt, ami halandó, elnyelje az élet.“ (u. o. 4. v.) Sajnáljuk elveszteni e földi életünket, s benne elképzelésünket, eredményeinket. Ez a „levetkőztetés“ a terhes, ezt nem akarjuk és nem kívánjuk.

Mennyire nem akarjuk és nem kívánjuk a bőrebb igazság be-törését eddigi szűk kereteinkbe! Több mint négyszáz éve tudjuk, hogy a nap nem kel fel és nem nyugszik le. De mert nagyon terhes volna az eddigi szóhasználattól eltérni, meg sajnálnánk a napkeltéhez és naplementéhez

Jüzödő poétikus érzéseinket, verseinket, dalainkat, kifejezéseinket átköltei, azért lemondunk az igazság megvalósításáról. Pedig annak is bizonyára meg lehetne találni a kifejezését is, poézisét is. És ha ilyen — hogy úgy mondjuk — bárukre nem menő igazság keresztlüctele emyire kedvünk ellen van és erőnkön felül áll, akkor mit kell éreznük elhunytjainknak az isteni élet színe előtt. Minő fordulatnak kell beállni gondokozásunkban, míg rájönnek arra, hogy „ami magas dolog az emberek előtt, utálatos az Isten szemében?” (Luk. 16, 15) Miken kell nekik átmenniök, amíg egy Szent Pál természetességével mondják: „Ami nyereségem volt, azt veszteségnek ítélttem Krisztusért. Sőt mindent veszteségnek tartok Jézus Krisztusnak, az én Uramnak mindent felülmúló ismerete miatt, akiért mindent személnék tekintek, csakhogy Krisztus legyen a nyereségem.” (Fil. 3, 7, 8.) Nem világgýűlöletből és értéktagadásból; hiszen éppen Szeni Pál hangsúlyozza, hogy a lementmények felismerhetően hordozzák „Isten örök erejét és istenségét” (Róm. 1, 20); és éppen ő az, aki „dicsőségesnek” nevezi (II. Kor. 3, 7) a kinyilatkoztatás alacsonyabb formáját, az Oszóvelséget. Mégis energikusan képviseli, hogy „nem dicsőséges... ennek (Krisztusnak) túláradó dicsősége miatt. Mert ha oly dicsőséges, ami múltandó, sokkal dicsőségesebb, ami maradandó.” (II. Kor. 3, 10, 11). A gyötrelmenek minő tüzeibe kell elmerülniök az olyan „dicsőségck-”nek is, mikkél a nyárspolgári önértzet szokta magát körülvenni még a vallási életben is? A kegyelem színe előtt horá tünd el egy Szent

Pálnak az önértete? Ha valaki, akkor ő tett és szenvedett Krisztusért. És mégis magát „idétlennek” (I. Kor. 15, 8), „cserépedénynek” (II. Kor. 4, 7) nevezi. És ezt boldogan tette — mint mondja: „Örömet dicsékeszem erőtlenségimmal, hogy Krisztus ereje lakozzék bennem” (II. Kor. 12, 9) De hogy ez az öröme egyben mily gyötrelmet is jelentett neki, mutatja az, hogy az Isten akarata előtt annyira meghajló Pál, háromszor szánja rá magát arra, hogy testébe adott és az őt arculverő „lövis” (II. Kor. 12, 7, 8.) távoztatásáért az Úrhoz imádkozzék. Mäskor meg így panaszkodik: „Módfelett megterhelteünk, erőnkön felül, úgy hogy még életünk is meguntuk.” (II. Kor. 1, 8)

Igaz, hogy mindezek a földi szenvedésekre vonatkoznak elsősorban, de jelzik, hogy minő tisztuláson kell a lelkeknek átessniök. Keresztes Szent János két helyen is mondja, hogy a tisztítóhely és e föld szenvedései lényegükben ugyanazok; azokkal a szenvedésekkel kell ott tisztulni amiket Isten kegyelmében tökéletesbülo lelkeknek itt lenn kell elszenvedniök. Aminthogy valóban el is szenvedték. Aquinói Szent Tamás eddig utánozhatatlanul alkotta meg a kinyilatkoztatás teológiai rendszerét, és mégis halála előtt egy elragadtatás után így nyilatkozik titkárjának élete nagy művéröl: Amiket mi irtunk, csak pelyva! Lúsiexui Szent Teréznek nyilván büntelen és erényekben gazdag élete saját-maga előtt annyira semmisnek tünt fel, hogy utolsó két esztendejében a kétségbeesés érzésével kellett rettenetes küzdelmeket vívnia. De a legtöbbnél ott vannak a testi szenvedések,

amiket — mint Lelliszi Szent Kamil megfogalmazta — „Isten irgalmasságai”-nak neveznek. Hogy csak néhányra utaljunk: Szent Kamil negyven évig hordozza lábának nyílt sebét. A misztika Doktor: Keresztes Szent János öt gennyes sebet hordoz; a lourdesi gyógyító forrást megnyitó Szent Bernadett szörnyű farkastályogot.

Amikor Asszisi Szent Ferenc a leggyöngyörösebb elragadtatásában megtapasztalja Isten túláradó szeretetét, akkor kúpja tagjaira a fájdalmas sebhelyeket; amikor pedig elhagyatott

ságában egy angyal jön és hegedűjével rigasztalja, a mennyi melódia az Isteniség gyöngyörőségét, de egyben észveszejtő fájdalmat éreztet meg vele.

Ami a szentek ált megéltek, azt tapasztalják meg halottjaink odaát. Nemcsak testük hal meg, hanem minden földiesség, gyarlóság és bűnösség. Folytatják tehát a meghalást fájdalomban, de egyre bőrebben árad beléjük az új élet: esodás titkainak fellátulásaival és mennyei gyöngyöröccel özőnérel. Halál az, amely Elet!

Bellon Gellért

A KIS ÚT

„Isten nem támaszthat bennem megvalósíthatatlan vágyakat; tehát ha kicsiny, ha törpe vagyok is, vágyodhatom, vágyódnom kell arra, hogy szent legyek... El kell magamat viselnem szantalan tökéletlenségemmel együtt, de mindenképpen a mennyországba kell jutnom; biztos, egyenes és rövid utat fogok tehát keresni”...

Lisieuxi Szent Teréz

Egy kis családi perpatvar alkalmával szememre vetette a testvérem: mire való nálad a nagy lelki élet, nem látom, hogy különb lennél másoknál! — Nagyon megrendített ez a mondás. mert — igaz. Elmélkedem, gyónok, áldozok, önmegtágadást gyakorolok — és igazán nem látom, hogy közelebb lennék az Istenhez és hogy igazán haladtam volna a jóban.

I. Amikor Németországban megépítették az első óriási autóstrádákat — nyílegyenesen, minden összeütközési és egyéb veszedelmek lehetőségét kizárva —, azt panaszolták a soffőrök, hogy semmi feladatuk nincsen, csak nyugszik a kezük a volánon, a kocsis szatár magától és ők csak attól az agytól reszketnek, hogy el talának aludni a volán mellett.

— Miért kell ettől reszketni, kérdeztem. A kocsis nyílegyenesen megy tovább magától!

Úgy néztek rám, mint egy örültre: — De kérem, hát egy pillanat alatt lefutna a pályáról és összezúzódna a kocsii!

Ez jut az ember eszébe a fenti levél olvastán. Igen: nem csinálunk semmit, a kezünk csak nyugszik a volánon, mégis: Istenem, csak el ne aludjunk közben egy pillanatra sem.

2. „Istenhez közelebb”. Ezt nem mérhetjük méter-szalaggal, de még trigonometriai számítással sem. Istenhez egyszer

magasságban vagyunk közelebb, máskor a mélységben, egyszer a bensőségben, másszor a hűségben, egyszer az értelmi megismerésben, máskor az akarat áthatatosságában — egyszer a ragyogó lelki tisztaságban, máskor a bűnbánat omló kömnyeiben. Ki tudja azt, hogy mikor van éppen Isten közelségében és mit tudnak erről mások!

3. „Haladni a jóban!” Hogy az autonóm maradjunk: el tudom gondolni, hogy a kezdő lassan vezet, de minden nap egy kicsit gyorsabban. Mondjuk minden nap egy kilométerrel gyorsabban. Ez nagy öröm számára, de csak egy ideig mehet így, mert hiszen különben egy év alatt már a 365 kilométernél tartana és két év alatt 730-nál. Ez nyilván képtelenség. A lelki életben is így van. A külső, nem önünk-höz tartozó cselekedeti bűnöket egy-kettőre levetjük, talán megküzdünk egypár rossz szokással is, megnyesgetjük hajlamainkat is, de aztán elérünk oda, ahol saját természetünkkel, legbensőbb önmagunkkal állunk szemben. Itt aztán nem segít semmi más: a kezet állandóan rajta tartani a kormánykeréken és vigyázni, vigyázni, vigyázni, hogy a kocsit el ne kanyarodjon, le ne zuhanjon. Ez egy egész életre való feladat.

4. Negyediknek azonban álljon itt egy őszinte mea culpa is. Igen, szomorú, hogy mi, akik éljük a lelki életet, nem vagyunk

különbek. És itt igaz fájdalommal jutnak eszembe Prohászka szavai: „Igy járnak a bensőség és mélység aposztatái.” Nem hitbéli aposztáziáról van itt szó, sem erkölcsi aposztáziáról, de a bensőséggel és mélységgel szemben való hűtlenségről. Az imában nemcsak mi szólunk Istenhez, Isten is szól hozzánk. Halkan és finoman. „Légy esendőségben. Isten hogyha hív, Halkan szólít, mint pásztorhangú síp. Kelj fel és indulj eugedelmesen. Kutyuska-vigan, bárányesendesen. (Sik Sándor.)

Nem parancsolva, nem fenyegetve, halkan és finoman közli Isten óhaját a magasabbra hivatott lélekkel. Akinek „fülei vannak a hallásra” és engedelmeskedik a finom belső Hangnak, annak egyre szebben bontakozik ki a lelke. Aki nem figyel a Hangra, — ha vállvonogatva elhárítja a jó sugallatot, ha rest valaki azonnal es komolyan megtenni, amire Isten csendesen hívta, akkor elhalkul, talán egészen el is hallgat a nagyobb tökéletességre hívó hang. Es maradunk egy helyben topogók, éppen csak a „bűn” ellen küzdők, izzadva tapossuk az út sárát, pedig szárnyalhattunk volna a magasságok felé. „Ma, ha meghalljátok szavát, meg ne keményítsétek szíveteket...” És akkor reánk is vonatkozhatik valami kevés abból, amit a kis Jézusról tanultunk: „Növekedék ... Isteunól, embereknél”.

ÜGYELJETEK rá, keresztények, hogy ha a mennyek országáról hallotok, ne amaz alant való földi dolgok módjára képzeljétek, amelyek érzekeinket illetik, se pedig ama mulékony örömeik szerint, melyek inkább megcsalják, mintsem kielégítenék képzeletünket. Ott minden újdonság lesz s ahhoz hasonló! még soha nem láttunk: Nova facio omnia.

Bossuet: Prédikáció mindenszentek ünnepére.

ESZMÉK ÉS TÉNYEK

Trja Mihelics Vid

Mózes első könyvének egyik sokat vitatott, igen érdekes részével foglalkozik *Robert Rouquette* abban a tanulmányában, amelyet az *Études* tett közzé. A 32-ik fejezetről van szó, amely Jákob küzdelmét mondja el.

Jákob, az isteni ígérlet hordozója, mint emlékeztetes, visszatért születése helyére, Kánaánba, de fél bátyjától, Ézsautól, s még találkozásuk előtt meg akarja engesztelni. Dús ajándékokat küld neki szolgálival, ő maga pedig, miután a gázló másik oldalán biztonságba helyezte két feleségét, tizenegy gyermekét és megmaradt vagyonát, egyedül várja a választ a Jábok folyócska partján. S ekkor történik, hogy „valaki” derékon ragadja Jákobot. De ki ez a valaki? A tömörsége ellenére is bizonytalan. A „valaki” mindenestre egy férfi, Rouquette szerint azonban az összefüggésből nem kétséges, hogy maga az Isten, a „kimondhatatlan”, mert hiszen a „valaki” nem hajlandó megmondani a nevét. „Mit kérdezed a nevemet?” — hártja el Jákob kíváncsiságát. Megfelelően annak a kijelentésnek, amelyet kifejezetten Jahve tesz majd Sámson atyjának: „Az én nevem titok.” S van egy még nyomósabb mozzanat. „Ember nem láthatja úgy arcomat, hogy életben maradjon” — mondja majd Isten Mózesnek. S Jákob, amint esontjait tapogatta, éppen ezt nyögi megelégedetten: „Szemtől-szemben láttam az Istent s mégsem vagyok halott.” Túlzás természetesen, hogy „szemtől-szemben” látta, miután

Isten akkor is csak emberi alakban jelent meg neki. Mind-ézt összevéve azonban — állapítja meg Rouquette — a szentírási szövegnek nem lehet más értelme, mint az, hogy igenis Jahve ragadta meg Jákobot, a saját teremtményét, és birkózott vele egész éjszakán át, helyesebben: játszottá végig a birkózásnak ezt a játékát. Ahelyett, hogy egy fricskával egyszerűen harc képtelenné tenné partnerét, Jahve eszelhez folyamodik: kifecamítja Jákob esipőjét. Az ember azonban nem adja meg magát, továbbra is ellenfelébe kapaszkodik, míg végül is Jahve kezdi kérni: „Eressz el, mert feljő immár a hajnal.” Jákob azonban, aki még nem látja tisztán, kivel van dolga, megérzi a szürkületben az isteni jelenlét félelmetes titkát és feltételt szab: „Nem eresztlek el, míg meg nem áldasz.” S ki is esikarja ebben a játékban Isten közvetlen áldását. Mi több, Jahve hozzáfűzi: „Ne Jákobnak hívjanak ezentúl, hanem Izraelnek: mert ha erős voltál az Istennel szemben, mennyivel inkább fogsz győzedelmeskedni az embereken.”

Igazán nem esodálkozhatunk rajta, ha a Szentírás magyarázói gyakran zavarba jöttek e képsorozat előtt. *Chaine* jeles könyvéből idézi Rouquette: „Úgy látszik, a folklór egy régi témájával állunk szemben, amelyet átalakítottak és Jákobra alkalmaztak. A lény, aki gátolja az átkelést, a hely géniusza, aki a gázlót őrzi... Később a hely géniusztát azonosították Istennel, El, majd Elohim néven s innen az elbeszélés külö-

nős jellege. Még később azután észrevettek, hogy van ebben, ami megütközést keltő és öszszeférhetetlen Isten magasrendűségével; akkor egy angyaltal váltották fel Elohimot. Ez az eset Ozeásnál, aki már ekként emlékezik Jákobról: „Es férfikorra teljeben Elohimmal mérközött, megmérközött az angyaltal és fölébe kerekedett.” Lehet, hogy ez a szövegezés magától a prófétától származik, de az is lehet, hogy a második sort csak utóbb iktatták be magyarázatként. Ettől kezdve azonban visszaállt az eredeti értelem, amikor még egyáltalán nem volt szó Istenről.”

Chaine és vele együtt sok más kutató is nyilván fellélegzett, hogy ilyen módon sikerült elháritaniok a „botrányt” — írja Rouquette. Pedig ha nem sietnek annyira, szemet szúrhatott volna nekik, hogy Ozeás is megtartja a Genézis ellentmondásos feszültségét, hiszen nála is valóban az Istennel viaskodik Jákob, jóllehet akit legyőz, az angyal. De még ha igazuk is lenne, vagyis ha valóban egy régi népköltészeti hagyománnyal állnánk szemben, a probléma akkor is megmarad a teljes egészében. Megmarad, mert akkor is fel kell tennünk a kérdést: miért vették át s miért nem haboztak Jáhivére alkalmazni a különös elbeszélést a Szentírás sugalmazott szerzői? Miért hitték, hogy ez az antik történet kissé meglehbentheti előttünk azt, hogy mi az élő Isten, s miért nem küszöbölték ki ezt az epizódot, mint méltatlant annak a Jáhivének magasrendűségéhez, aki előtt arcunkat is letakarjuk? Végtére is nem feledkezhetünk meg arról — figyelmeztet Rouquette —, hogy a Biblia nem az egzegézés kedvéért adatott,

hanem hogy a vallásra tanítson mindannyiunkat, azokat is, akik nem szövegírók.

Am nézzük, milyen megoldásra jut maga a szerző. Rouquette abból indul ki, hogy a Biblia elbeszélései a Szentlélek támasztotta vallási tapasztalást továbbítják számunkra, azt a fokozatos, de fejlődésében is egyazon vallási tapasztalást, amely által egy kis szemita nép felfedezte és megismerte az élő Istent. Már most éppen a Jákob küzdelméről szóló furesa elbeszélés az egyik csomópontja ennek a tapasztalásnak, mondhatni, egyik kulcsa a bibliai ki nyilatkoztatásnak. Mert nem kevesebb a célzata, mint az, hogy a középpontjába nyisson annak a misztériumnak, amelyet Abraham, Izsák és Jákob Istene jelent. Hogy ezt igazában megértsük — mondja Rouquette —, össze kell hasonlítanunk Platon Istenét és a jákobi tusa Istenét.

Platon Istene olyan, amelyet a magárahagyott emberi szellem a legmagasabb természetes erőfeszítéssel maga elé állít. Ezt az Istent az ember esodálhatja, sőt kell is, hogy esodálja, szeretheti is, mint egy fönséges műremeket, de ez az Isten az egyedülvalóságában, magasrendűségében és önelégséges voltában megközelíthetetlen marad az ember számára. Elképzelhetetlen folt esnék ezen a görög Istene, ha érdeklődnék az ember iránt, s még elképzelhetetlenebb folt, ha leszállna az ember szívonálára. Merőben más a zsidó Isten. Nem kétséges, ő az „Egészen Más”, a „Tremendum” és a „Fascinans”. De ugyanakkor mintha el sem szakadhatna az embertől. Bizonyos, ahhoz, hogy létezzék, semmi szüksége a teremtményére, de minden úgy folyik, mintha nem lehetne meg

nélküle. Szinte ki van feszítve a magasrendűsége és a történetben való jelenléte között.

Ezt a feszültséget fejezik ki a naivul emberi képek: a Genézis első fejezeteinek Istene beszedi magának a zsenget az ember kertjéből. Vagy a szóbanforgó nagyszerű kép arról az Istenről, aki derékon kapja teremtményét, eljátssza vele a viaskodás játékát és magával egyenlő félként bánik vele. Csupa színes kép egy gyermekkorát élő nép számára, amely még maga is csak képekben tud beszélni. De ne essünk tévedésbe — folytatja Rouquette —, ez a naiv képesbeszéd Isten mélységes megtapasztalását fejezi ki, amit Isten karizmatikus felfedezésének is nevezhetünk. Az Ószövetségnek ezeket a nagy „látóit“, sugalmazott tollnokait a legmagasabb keresztény misztikusokhoz hasonlíthatjuk. Semmi kétség azonban, hogy ők még ezeknél a misztikusoknál is közelebb jutottak Isten misztériumához. Mindannyiszor pedig siettek valamit értésünkre is adni elmondhatatlan élményeikből. S ahogy a mi misztikusainknak, nekik is szimbólumokhoz és képekhez kellett folyamodniuk, hogy tapasztalásaiknak legalább a magvát kifejezhessék a mi szegényes nyelvünkön s meglátásaikat valamelyest a mi vakondok-szemünkhez mérjék. Ez vonatkozik arra a kinyilatkoztatásra is, amely Jahvét, az Egészen Más akként állítja elénk, amint egyenlő félként kezeli és derékon kapja az embert, akit saját képére és hasonlóságára alkotott.

Antropomorfizmus? Az is — feleli Rouquette —, de sokkal inkább: előkészítés. Eljő ugyan is a nap, amikor beteljesedik az idő, s Isten az ember alakját öl-

ti magára. Jézus Krisztusban, az emberről lett Istenben, Jahve megragadja az emberi természet, mi több, beléje költözik, felkeni azt istenségével, egyenlővé teszi magát az emberrel, akit ezáltal felemel az istenült életre. Jézus Krisztus álaré mögött — mondotta Luther — a Jákobbal küzdő Jahve angyala. A formula nem pontos, de a jelenet valóban Jézus Krisztust hirdeti meg.

Jákob küzdelmének Istene legyőzött. Rabszolgaként semmisítette meg magát, meri mondani Szent Pál a keresztrefeszített Krisztusról. Legyőzött és gyenge a Mindenható. Mi következik ebből? Mindenekelőtt az — fejtí ki Rouquette —, hogy hogy Isten, noha semmi szükségére rá, az ember helyeslését és hozzájárulását sürgeti összes teremtetett műveihez. Mert tiszteli azt a teremtményét, akinek szabadsága bizonyos mértékben részvétel a teremtő szabadságban. Törvénye ez az isteni magatartásnak a Bibliában. A tisztelet még szembetűnőbb, mint Isten szeretete a bűnös iránt. Valóban, Isten úgy tekint az emberre, mint munkatársára. Még a teremtésnél is módot talált Ádám szabad közreműködésére: ő adott nevet az összes állatoknak, amelyek előtte felemlak, befejezve így létrehívásukat a megkülönböztetésükkel és a róluk szerzett ismerettel. A kinyilatkoztatásnak és az emberiség boldoggátetésének művéhez is el kellett hagynia Ábrahám ajkát a „Legyen“-nek, amikor az ősz patriárka a maga nagy bízodalomban fiát, Izsákok is kész volt áldozatul hozni. S egyenesen „örült merészgű“ a kép, amely a mondott törvényt Jákob küzdelmében érzékelteti: a mindenható Isten, aki nyilván

erősebb, hogy kibontakozzék az ember szorításából, teremtményét kérleli, engedje távozni. Mindez azután a legmagasabb „Legyén”-hez fokozódik, ahhoz a félnk, de teljesen szabad „Igen, akarom”-hoz, amellyel az Aszszony az ember szabad elhatározásának pecsétjét teszi rá Isten terveire. Krisztus pedig, amikor — esodálatos ellentmondásként — arra tanít minket: kérjük Istent, hajtsa végre az ő isteni akaratát, az ima útján voltaképpen újból és újból beiktatja a mi jóváhagyásunkat Isten munkájának menetébe. „Hallatlan” imádság ez, de nagyon is összhangban van a bibliai hagyománnyal, amely szerint Isten valóban munkatársa gyanánt kezeli az embert. Isten mindenhatóságának és az ember gyengeségének tüneményes dialektikája tehát az, ami Jákob győzelmében tükröződik. Jahvét azonban más módon is legyőzi az ember: az irántunk való szeretet útján. A könyörületesség és a gyöngédség az igazságosság felé kerekedik Istenben, úgy amnyira, hogy — mint Szent Pál dadogva kiejti a szinte megbotránkozított szót — „kenózisba”, megsemmisülésbe viszi Istent: arra a hereszire, ahol az élő Isten, hogy megváltson minket, a bűnös emberrel együtt véglegesleksi a halál tapasztalását. Nem vitás, hogy Istennek ezt a vereségét, amely a mi győzelmünk, csak a Golgota fényében érthetjük meg, de az is bizonyos, hogy ez a fény vet világosságot az egész Öszövétségre is, arra az epizódra is, amelyet hemloktérbe állítottunk.

Nem is lehet kételkednünk abban — írja Rouquette —, hogy Jákob történetével a kinyilatkoztatás egyik csomópontjához

értünk. Ekkor adja Isten azt az új nevet, amely feltárja az epizód jelentését az egész történet számára: az Izrael nevet. „Ne Jákobnak hívjanak ezentúl, hanem Izraelnek, mert erős voltál Istennel szemben és győzedelmeskedni fogsz az emberek fölött.” Figyelemreéltó, hogy Isten az üdvtörténet minden nagy fordulójában maga nevezi el vagy jelöli meg új névvel tervének végrehajtóit: Ádám, Abrahám, János, Jézus, Péter... Jézus imádató neve után Izraelé a legsúlyosabb. Izrael a Genezis szerint annyit jelent, mint „erős Istennel szemben”, vagyis: „Isten legyőzője”. Érdekes — jegyzi meg Rouquette —, hogy milyen sokan tiltakoztak ez ellen a multban. Mindenképpen oda szerették volna magyarázni a szót, hogy „Isten a győző”. Pedig a Biblia szövege félreérthetetlen és a hagyomány is kitarított mellette. S méltán, mert előbb Jákobban, utóbb Jézusban, akivel az „új Izrael” követezik el, az ember igenis Isten erejének erőssége, Isten győzelmének győztese lett; a bűn legyőzője, a gyűlölet legyőzője, a halál legyőzője, az isteni igazságosság legyőzője — ahogy a Biblia mondja a maga sugalmazott nyelvének isteni merészségével: Isten legyőzője.

„Négy fal és egy heverő.” Ekként jellemzi *Jörg Mauke* az új lakásberendezési stílus lényegét. A dolog természete magyarázza, hogy Mauke írásában, amely a *Wort und Wahrheit* részére készült, vannak olyan állítások vagy megállapítások is, amelyek csupán az ottani viszonyokra érvényesek, de ez a körülmény csak fokozhatja elemzéseinek érde-

kességét. Mi például egészen más okokat tudnánk felhozni a lakásberendezés általános egyszerűsödésére, ám annál figyelemremetlenebb, hogy Mauthe, amikor a tényezőket keresi, elsősorban az eszmei s méginkább az anyagi bizonytalanság érzésére utal, amely az ő társadalmi formáik között uralkodik. Az emberek megszokták, hogy bármikor és újból és újból nyakukba szakadhat a munkanélküliség, ami ellen a szociális biztosítás sem nyújtja azt a védelmet, amely elkerülhetővé tenné az addig szerzett ingóságok elvesztegetését. A kereset módjának és összegének állandó hullámlása azonban egymaga is arra készíti a dolgozókat, hogy életük vágányát ideiglenesnek tekintsék. Ez a bizonytalanság és ideiglenesség nyomja rá azután bélyegét a stílusokra, irodalomban és művészetben épp úgy, mint az építészetben vagy a lakás berendezésében.

De bármilyen hátteret fessünk is mögéje, a tény mindenesetre az, hogy a belső kiképzés, pontosabban: „a bútorok és berendezési tárgyak eloszlása a lakótérben“, az utóbbi évtizedekben teljesen megváltozott. Az időszerrű lakásnak az a tiszta típusa, amelyből már kiszűrték a múlt hagyományait, sokkal közelebb áll a japán típushoz, mint a kilencvenes évek európai vagy amerikai típusához. Megszűntek a merev barokkos elrendezések. Ma már nem csoportosítják a bútorokat a szoba középpontja, a kerek ebédlőasztal köré, amely fölött a kristályesillár függ. Alig ismerik már az ebédlőre, hálóra és lakószobára osztást. Eltűnt a „szalon“, ez a régebben is legtöbbször értelmetlen reprezentációs szoba, akárcsak ellentétele, a háztartási alkalmazott

szobája. Egész bútornemek halnak ki: a kredenc, a zongora, az ériási kettőságy, a divány és a „komplet“ garnitúrák. Helyükre a kicsiny, könnyű és alacsony berendezési tárgyak léptek, amelyek, mint a keverő is, egyszerre több célra használhatók és a szűkös térnek a tágasság előnyeit adják. S ha valaki mindezt „mellékesnek“ hinné, annak méltán feleli Mauthe, hogy talán mégsem jelentéktelen történet az, ha évszázadokon át gyakorolt életszokások két nemzedék alatt egyszeriben a fejük tetejére állnak. Szerintem abból, hogy lesztek és az új szoba szélére helyezett állólámpával cserélték fel a kristályesillárt, könnyebb a térszemlélet és térérzés változására következtetni, mint egy Picasso-képből. Nem kisebb ez a változás, mint az a másik, amelyre Alois Riegl világított rá a késő római műiparban. A modern embernek az a hajlama pedig, hogy a nagyszülők kerek ebédlőasztalát a lakószoba egyik sarkába tolja, nagyon izgalmas elmélkedésekre ösztönözhetne egy kultúrpszichológust.

Egy XVIII. századi ember alig értene meg a stílusiszta modern lakást s minden bizonynyal nem is érezné jól magát benne — írja Mauthe. Igen valószínű viszont, hogy egy vándorló pásztorörzs tagja hamar megbarátkoznék vele. Mert a modern lakásstílusnak vannak nomádos vonásai: az általa formált bútorok könnyűek, úgy hogy fáradtság nélkül lehet szállítani őket, minden részdarabjuk kicserélhető s minthogy nem drága, könnyen pótolható. A dolgok nem jelentenek terhet birtokosukra: minthogy nem bonyolultak, kevés figyelmet és gondozást kívánnak. Nem az

anyag értéke fontos, hanem az alak szépsége és arányossága, és ha az „ür felelmében” szenvedő múlt század egy üres helyiséget sívárnak és szegényesnek érzett, ma négy csupasz fehérre meszelt fal magában is szép szobának számít. Jelölül annak, hogy ezekben az új térségekben ideiglenes élet folyik, egy olyan ember lakik bennük, aki mindenkor kész a változásokra és veszteségeit lehető alacsonyra óhajtja szabni. Nagyszüleink arra törekedtek, hogy egész életükön át egy és ugyanazon lakásban maradhassanak, egy és ugyanazon íróba kerékasztal körül a szobájuk közepén. Mi viszont vásárlunk egy alacsony négyszögű asztalkát, beállítjuk a szoba valamelyik sarkába, s délben ebédlőasztalnak, este dohányzóasztalnak, lefekvéskor éjjeliszekrénynek használjuk. Nagyszüleink számára a „lakni” valami megrendíthetetlen állapot volt, a mi számunkra — ha nem is kényeszerülünk rá — a többé-kevésbé szellemes rögtönzések sorozata.

Egy ideiglenesen elegendő embertípus mindenkor volt, és pedig a „kalandor”, aki átugratta a biztosított lét korlátait, hogy rábízta magát a bizonytalanságra. Ő volt az az embertípus is, aki az „esetről-esetre” élelésben, a csaknem mindig művészi elemeket is tartalmazó rögtönzésekben valódi élvezetet talált. A „kalandor” és az „életművész” fogalma nem esik messze egymástól s mindkettő az ideiglenes típust jelenti. Ma az embernek általában életművészen kell lennie. Léte meglehetősen kalandos, a különbség közte és a múlt idők kalandora közt talán csak annyi, hogy neki édes-keves gyönyörűséget okoz a bizonytalanságnak az az ér-

zése, amelyből a született kalandor annyi örömet merített. Amint minden fejlődésnek, ennek az állapotnak is megvannak az előnyei — fejezi be Manthe. Ideiglenesség és rögtönzés az alkalmazkodás kísérletének eredményei, az alkalmazkodás képessége pedig az életéről teljesítségéről tanúskodik. Egy pillantás az új lakásokba meggyőzhet erről.

Mindennap * kenyérünk, amelynek akkora hangsúlyt adott az Úr imádsága, nem is olyan egyszerű valami, mint amilyennek az elmúlt évezredek gondolták. Mutatja, hogy az idei év elején már nemzetközi értekezlet is foglalkozott a kenyérről. Oka pedig az, hogy a legújabb élettani vizsgálódások a kenyérről kapcsolatban is sok olyan kérdésre hívták fel a figyelmet, amelyeket a fogyasztók érdekében jó lenne mielőbb megoldani. Ezekről a kérdésekről is tájékoztat minket a tőle megszokott alaposággal és világossággal *Agostino Gemelli* abban a tanulmányában, amelyet a kenyér fiziológiai vonatkozásairól a *Vita e Pensiero* számára írt.

A lisztet, mint tudjuk, különböző fokban őrlhetjük ki a gabonából. Ha például 100 kiló búzából 80 kiló lisztet állítunk elő, akkor 80%-os a kiörlés. Ez esetben kereken 19 kiló korpa marad fenn, miután őrlés közben közel egy kiló anyag porlik el és megveszendőbe. A 100%-os kiörlés eredményét integrális, vagyis teljes lisztnek nevezi a tudomány. Ennek összetétele azonos természetesen magának a gabonának összetételével. A kereskedelmi forgalomba hozott lisztet összetétele azonban többé-kevésbé eltér ettől, és pe-

dig attól függően, hogy milyen fokú volt a kiörlésük. Utóbbinak változásával módosul a lisztben levő tápláló anyagok aránya is. Minél magasabb például a kiörlési százalék, annál kevesebb a lisztben, illetve a kenyérben a cukor s annál több viszont a zsiradék és az összetett fehérje. Így a 100%-os kiörlésű teljes liszt 100 grammjában 68 gramm cukrot, 1,4 gramm zsiradékot és 10,5 gramm fehérjét találunk, míg a 75%-os kiörlésű fehér lisztben 75, 1,2, illetve 9 grammot. Ami azonban fontos itt, nem maga a tartalom, hanem az a körülmény, hogy amikor a kiörlési százalék emelkedésével növekszik a fehérjék mennyisége, ugyanakkor csökken azoknak emészthetősége. A kutatók ugyanis arra a megállapításra jutottak, hogy amíg a fehér kenyér fehérjéinek 85%-át felszívja az emésztési folyamat végén a bél nyálkahártyája, a teljes kenyér fehérjéiből csupán 70% szívódik fel. Ennek a különös jelenségnek pedig az a magyarázata, hogy a gabonaszemek héjának emészthetetlen cellulózéja, miután izgatja az emésztőszerveket, meggyorsítja bennük a táplálék áthaladását, s ennek következtében az emésztőnedvek sem tudják kifejteni teljes hatásukat. S egészen természetes, hogy a megemésztett fehérje aránylagos csökkenése nemcsak magának a kenyérnek fehérjéire vonatkozik, hanem mindazoknak a táplálékoknak fehérjeire is, amelyeket a kenyérrel fogyasztunk el. Minél barnább kenyéret eszik az ember, annál több a székletében a fehérje. Érdekes, hogy e dolog érdemét már régen meglátta egy francia kutató, *Permentin*, aki 1794-ben kelt beadványában arra figyel-

meztette a francia alkotmányozó nemzetgyűlést, hogy a korpa belekeverésével csak a kenyér súlyát szaporítanák, de nem magát a kenyeret. Legutóbb *Snyder* mutatta ki egy híres kísérletével, hogy 95 kiló 95%-os kiörlésű kenyéruck az ember számára ugyanannyi a tápértéke, mint 75 kiló 75%-os kiörlésű kenyérnek. Köznapi nyelven kifejezve tehát a fehér kenyér jobban emészthető, mint a barna s éppen ezért gazdaságosabb is. *Richet* jegyzi fel, hogy 1940-44-ben, az élelmezési megszorítások idején azok a parasztok, akik otthon kezdetleges módon megőrölték eltítkolt gabonájukat és az így kapott teljes lisztből kenyéret sütöttek, az időszak végére 2 kilótól 10 kilóig vesztek testsúlyukból, szemben a városi lakosokkal, akik ez alatt a jegyre járó hivatalos minőségű kenyéren éltek. A teljes kenyér dús cellulózertartalma ugyanis — állapítja meg *Richet* — „ellen-táplálék” gyanánt hat és megrátolja az egyébként értékes összetevők megfelelő hasznosítását.

Hivatkozik azonban *Gemelli* egy másik kedvezőtlen mozzanatra is, arra nevezetesen, hogy minél teljesebb a liszt, annál több benne a növényi sav formájában a foszfor. S itt nem az a lényeges, hogy ezt a savat nem tudja felszívni a bél nyálkahártyája, hanem az, hogy ez a sav mézselvonóként működik, vagyis lecsapódásra készíti azokat a már feloldott mézszókat, amelyekre a szervezetnek szüksége lenne. Angliában figyelték meg 1940-ben, hogy a liszt kiörlési fokának növelésével párhuzamosan emelkedett az osteopatiás betegek száma, az osteopatia pedig a csontrendszernek az a megbetegedése,

amelyet a méz hiánya vált ki. Ellenszerként el is rendelték akkor, hogy a lisztbe kalcium-karbonátot keverjenek, amellyel semlegesíteni lehet a növényi savat.

Az eddigiekből tehát az következnék, hogy minél fehérebb a liszt és a kenyér, annál táplálódóbb és egészségesebb. Am vgyázzunk, mert van az éremnek egy nem kevésbé fontos másik oldala is. Ez pedig az, hogy a kevésbé kiszitált, tehát durvább lisztek gazdagabbak vitaminokban. Minél alacsonyabb fokú a kiörlés, másként kifejezve: minél finomabb és fehérebb a liszt, annál kisebb a kenyér vitamin-értéke. Ebből a szempontból a teljes, az integrális liszt kétségkívül messze fölötte áll a szokásos liszteknek. S most már bizonyára meg is értettük, hogy a legújabb tudományos kutatások eredményeként miért lett probléma annyi évezedt után a kenyér. Vannak élettani érvek nemcsak a fehér, de a barna kenyér mellett is, s ugyanúgy vanuak ellenük is. Kézenfekvő tehát, hogy ami eszményként kirajzolódik, az a viszonylag fehér kenyér, vagyis az a kenyér, amely könnyen emészthető formában a gabona valamennyi fontos elemét tartalmazza. Nagy kérdés azonban, hogy miként juthatunk ehhez a kenyérhez?

A gabonaszem olyan termés — folytatja Gemelli —, amelynek van egy külső fala vagy kérge s van egy magva, amely négy részből áll. Ezek a részek: a burok, a csira, a mézgásréteg és a magfehérje. Az emberi táplálkozás szempontjából a magfehérje keményítője és a csira zömét tevő pepszines pajszoeska a lényeges. Ehhez kellenének még a gabona egészében s különösen

a kéregben elfekvő vitaminok. A malomtechnika azonban máig sem fejlődött oda, hogy az ilyen módon eszményi lisztet elő tudná állítani. A modern malmok e pillanatban úgy dolgoznak, hogy lehető legnagyobb részben beleviszik a lisztbe a fehérjéket és közepes szítással megtartják a lisztben a vitamintartalmú korpa bizonyos mennyiségét.

Új utat nyitottak azonban azok a kezdeményezések, amelyek a kenyér fiziológiai értékének mesterséges gazdagítását célozzák. Maga az ötlet szinte önként adódott azokból a kutatásokból, amelyeket a kenyér fém- és vitamintartalmára vonatkozóan végeztek. Kiderült ugyanis, hogy amíg a teljes kenyérben 43 egység vas, 70 egység réz, 60 egység B1 vitamin és 26 egység B2 vitamin van, addig a félbarna kenyérben 30, 40, 40, illetve 17, a fehér kenyérben pedig mindössze 27, 25, 18, illetve 9 egység található. Mi volna tehát, ha a fehér kenyér megcsappant fém- és vitamintartalmát kívülről, mesterségesen próbálnók megnövelni? Már 1938-ban javasolta ezt *Cogwill*, 1941-ben pedig össze is ült egy szakértői értekezlet, hogy ezen az alapon egy „standard-kenyeret” szerkesszen. Ma a mesterséges gazdagítás öt módon történik: 1. sót, vasat és szintetikus vitamint adnak hozzá a fehér liszthez; 2. a dagasztáshoz szükséges vízben vas-sót, B1 és PP vitamint tartalmazó tablettákat oldanak fel; 3. vasban gazdag és B1 vitaminnal telített élesztőt alkalmaznak; 4. B2 vitaminos tejport 6:100 arányban elegyítenek a liszttel; 5. a korpát megesiszolják és úgy adagolják bele a fehér lisztbe. A legáltalánosabb ezidőszert

az élesztős és a tejpóros eljárás.

Nehézség azonban az — állapítja meg Gemelli —, hogy egy általános, mindenütt beváló mintakenyérre bajosan gondolhatunk, mert figyelembe kell venni a konkrét társadalmak egyéni sajátosságait is. Azt például, hogy rendes táplálékuk milyen élelmiszerekből tevődik össze s hogy mekkora szerepet visz ebben a kenyér. Mert világos, hogy más „standard-kenyérrel” kell meghonosítani Olaszországban, ahol a táplálkozási színvonal alacsony és ahol a legfontosabb élelmiszer maga a kenyér, mint azokban az országokban, ahol a színvonal sokkal magasabb és a kenyér csak kiegészítője a többi élelmiszereknek. Ami Olaszországot illeti, Gemelli úgy véli, hogy kenyérsütéshez a 85%-os kiőrlésű lisztet kellene használni, de ezt a lisztet ne úgy állítsák elő, hogy a fehér lisztbe bizonyos mennyiségű korpát kevernek, hanem akként, hogy a teljes mennyiségű korpát alaposan megsejteszlják és kifényezik. Ebben az esetben olyan kenyeret készíthetnének, amely nemcsak gazdag értékű, de amellett még izletes is és nem izgatja a bél nyálkahártyát.

Ne gondoljuk azonban, hogy a kenyér kérdését a liszt legcélsezerűbb őrlésével és mesterseges gazdagításával már teljesen megoldottuk volna. Hátra van még az a feladat, hogy kivonjuk belőle az u. n. „ellen-táplálékokat” és „ellen-vitami-

nokat”. Ez a két fogalom is a legújabb élettani kutatások nyomán merült fel és kapott valóságot. Anyagokat fedeztek fel, amelyek hatástalanítják a táplálékokat és vitaminokat, sőt ezen túlmenően nem egyszer ártanak is az élő szervezetnek. Akkor figyeltek fel erre a tudósok, amikor a rozs- és kukoricaforgasztók betegségét, a pellagrát vették vizsgálat alá. A pellagrát a PP vitamin hiányának tulajdonították. Kiderült azonban, hogy a rizsforgasztók sohasem kapnak pellagrát, holott a rizs még szegényebb ebben a vitaminban, mint a rozs vagy a kukorica. Így jöttek rá — Richet érdeme ez —, hogy a rozsban és kukoricában van egy ellen-vitamin, amely a pellagrát idézi elő. S ugyanígy vannak ellen-táplálékok és ellen-sók is. Mint már szóltunk róla, a növényi sav, a különböző foszforvegyületek is, amelyek bőségesen találhatóak a gabonában, a mézsók elvonása miatt miud ilyen ellen-táplálék gyanánt hatnak. Hasonlóan hat a fekete és barna kenyérben levő nagy mennyiségű cellulóze is.

Ezek a most tárgyalt legújabb kutatások — fejezi be tanulmányát Gemelli — nem vezettek még egyetemesen elismert eredményekre. Sokirányú szívós munkára van tehát szükség, míg az emberiség hozzájuthat az eszményi kenyérhez. Hogy azonban hozzá fog jutni, már ma sem kétséges.

SZENT CECILIA (November 22.)

Róma felett a felbomló társadalmi, erkölcsi, és politikai élet hullabúze terjengett. Az orgiák vad lármája fölé azonban — mint valami halk éteri zene — szétterült már a katakombák zsongása. Ebből a mindent átható zsongásból egy fiatal lány hangja esendül ki éjszakánként. A Caeciliusok előkelő pogány családjának friss hajtása ez a lány, a katakombák előimádkozója és előéneke-se. Tiszta szívéből csodálatos imák és himnuszok fakadnak. Ahol megjelenik, körülveszik a keresztény hívek. Amikor magaalította imáit mondja, csodálatos finomsággal zeng dallamos hangja s ettől megnyugszanak a bátortalan szívek is. Keveset tudunk róla, de az a néhány mondat, amit tündöklő életének és vértanúságának tanúi feljegyeztek, éppen eleget mond: „A dicsőséges szűz állandóan keblén hordta Krisztus evangéliumát. Éjjel-nappal szüntelenül Istennel társalgott, hozzá fohászzkodott. Kitérta karját, úgy imádkozott az Úrhoz és szíve mennyei tűztől lángolt.“ Akkori szokás szerint jóformán megkérdése és belcegyezése nélkül jegygették el szülei a pogány Valerianussal. Az esküvőt megelőző napokban már hangos volt házuk a mulatozástól és szüntelen muzsikától. Cecília mosolygva járt-kelt a zenében között, folyton fohászzkodva: Add Uram, hogy e vad muzsikán át mindig halljam a Te hangod s a világ szennye felett is mindig viruljon szívem; maradjon szeplőtelen, hogy meg ne szégyenüljek. Nászéjszakáján bátran megvallja elhatározását vőlegényének: testben is tiszta akar maradni. Hogy ezen a vallomáson kívül milyen párbeszéd folyt le a pogány vőlegény és keresztény menyasszonya között, senki nem tudja. Annyi bizonyos, hogy másnap Valerianus felkereste a katakombákban a keresztények fejét, Orbán pápát és megkeresztelkedett. A vőlegény fivére — Tiburtius — is hamarosan megtér és osztozik a család természetfeletti örömeiben. Ez már nem maradhatott titokban. Almachius városparancsnok egyik tisztjét, Maximust küldte ki, hogy fogja el a fiatalokat. A pogány tiszt felkereste és imában találta őket. A parancsnok hiába várta vissza tisztjét, az ott maradt a Caeciliusok házában és buzgón tanulni kezdte a keresztények imáit. A három férfi megelőzte tértíróját a vértanúságban. Holttestüket a Praetextatus katakombában temeti el Cecília s a fájdalom könnyein át itt boldogan pillantja meg a maga közelgő vértanúságának dicsőségét is. — Vannak virágok, melyeknek nemcsak színe, illata, vagy formája ejt bámulatba bennünket. Kelyhükből mintha csodálatosan finom zene áradna: a tisztaság muzsikája, melyen keresztül Isten lelke szól. Ilyen virág volt Cecília. Ezért fogadta egyik védőszentjeül az egyházi zene.

AZ EGYETEMES ÁLLAMFÉRFI

Az „Ér.” ahonnan elindult, az a Felvidék volt, melyben az „una eademque nobilitas” nagy köpenyege alatt talán legerősebb volt a kiváltságos rétegek közötti harc: ebbe a század-elejének forróságában már tudatossá váló nemzetiségi küzdelmek is beleveggyültek. Az Enciklopédia s a francia forradalom szava utat talált magának a méhesekben s az európai polgárosodás fényétől esábitva tömegesen indulnak világotlátni a kis- és középrendű emberek.

Fiatalsága egybeesik a feltört század romantikájával s a fiatal jurátusnak, ügyvédnek, kezdő megyei politikusnak, a természet minden külső kincsével is megáldott megyei-törzsökös, de szerényvagyonú értelmiségi embernek először szűkebb pátriájában sikerről áttörni az ismeretlenség ködét. A „moncki gróf” még nem ellenfele a monoki hétszilvafásnak, főúri kliensei segítik, mágnásasszony révén jut be „absentium alegationus”-ként az alsó táblára. Vajjon mikor kezdődik el esodálatos belső átalakulásának folyamata? Mikor nyer benne mélyebb, átfogóbb értelmet a század legelejének szóhasználatából úgyszólván még egészen hiányzó fogalmak rendje, mint „gyáripar”, „vasútépítés”, „tengerhajózás”, „országgyűlési napló” s „gyorsírás”.

A romantika s a kora-kapitalizmus néha összeölelkezik, néha ádáz ellensége egymásnak. Az ősiség megfojt minden hitelen-alapuló, modern, gazdasági lendületet, a szó szabadságát már csirájában bénítja a cenzura. Kossuth kapcsolata a Verbóczy-világgal inkább már csak ösztöne mélyén lappang.

hisz ő az első, aki minden kendőzés, minden érzélgőség nélkül intéz nyílt támadást a régi világ elaggott intézményei ellen — s így kerül szembe Széchenyi-vel.

Kossuth elválik itt osztályostársaitól s a diéták légkörében már az első magyar szellemi proletariátusra támaszkodik, vagy legalábbis formát ad politikai elképzeléseinek. Nem lépheti át — nyilván anyagi akadályokból — hazája küszöbét úgy, mint Széchenyi és Wesselenyi, de rengeteget tanul — fogalmakat, összefüggéseket, behelyezkedik — ez mindvégig esodálatos tulajdonsága marad — a kor nagy szellemi s politikai áramlataiba, Jamaika alkotmánya éppúgy érdekli, mint a földgolyó bármely részén folyó tudományos felfedezést. Áttöri a nyelvek korlátait: a börtönben Shakespeare felé hajló Kossuth alakja bevesződött nemzeti történelmünk élő emlékei közé.

Ezek a késeibb harmincas s korai negyvenes esztendőök, férfikora delén jár, ismeri a kor publicisztikáját, eligazodik a közgazdasági fogalmak között, mérnökökkel tárgyal a Fiume-Vukovár-i vasútépítkezések terével kapcsolatban, behatol a polgári demokráciákban kialakuló állami költségvetési rendrejtélyeibe, megismeri a tömegek szervezésének alapformáit: nincs határa nyugtalan, fürkésző, mindenre kiterjedő érdeklődésének. És ír: a korai Kossuth már biztosan kezeli tollát; stílusának tömör, robbanóerejű, fantáziátkorbácsoló szépsége már első szerkesztői működésében megnyilvánul s fogsága után a Pesti Napló hasábjain kap szárnyra. S ahogy bővül

látóköre, úgy mélyül el benne a szociális tartalom, és itt már nem köt paktumot a hagyományokkal; a jobbágy-botozás képe a pécsi piacon — vezércikk formájában — minden feltétel minden kibúvó nélkül kiáltja már oda a „Vádolom“-ot.

Hogy Talleyrand államférfit meghatározó szavával éljünk — Kossuth *enciklopedikus* politikus volt, nyilvános fellépése kezdetétől, aki a társadalmi- és államélet minden jelenségével kész a legszorosabb kapcsolatot megteremteni. A szakértő, szakember s szakpolitikus típusa akkor kezd kialakulni az európai fórumon, de Kossuth politikai egyénisége az „egyetemes“ államférfiú jellegzetességével bír. Ez nyilvánul meg akkor, amikor férfikorának delén a nagy, mindent átalakító kataklizma — őt a pénzügyminiszteri (s Széchenyit a közlekedésügyi miniszteri) székbe repíti. Kossuth posztja 1848 márciusától kezdve itt sem formálódott másodlagos szereppé, mint ahogy tezt az első felelős kormányt kialakító megfontolások elképzelték. Mint nézügyminiszter, e leghálátlanabb szerepkörben (semmitől kellett megteremteni a magyar államiság új épületét, a kiváltságos osztályokat is befoglaló közteherviselés elve szerint) szinte napok alatt magáhozláncolja az eddig majdnem teljesen közönyös paraszti és többnyire idegenajkú polgári rétegek fantáziáját; az az ember, aki az első magyar, modern értelemben vett állami költségvetés fölé hajolja a tölti éjszakáit — másnap már elindul az áldozatos úton, hogy megteremtse az elképzeltetés szerinti független, szociális elemekkel telített parlamenti demokráciát.

A pénzügyminiszter fellép a

szószékre — újoncot és a magyar hadibudget első milliót követeli. Micsoda öserő, sokrétűség, varázs árad belőle, minden ábrándkép valósággá válik keze alatt; senki sem jegyezte fel e hetek naplóserű történetét, az órákat, amikor egyik kezével igyekszik békés, másikkal hadigazdasági rendet teremteni, minden feléje áramlik, mozgásba kell hoznia az egész magyar forradalmi diplomácia gépezetét, minisztériumokat s vezérkarokat szervez, a katonákat hozza; ő toborozza össze a városok piacain. Kossuth e teremtő hónapjainak minden órájában valóban bennemeg a forradalmi s ugraszülető ország keresztmetszete.

Az utókor minden évtizede más és más Kossuthot keretezett be képzeletébe: legtovább a sápadt, emberfeletti hatást sugárzó, majdnem teatrális szónok alakja rögződött be a közvéleménybe, de ritkán s kevesebb szeretettel közelítették meg az emberibb Kossuthot, aki maga sem ment emberi hibáktól: hiszékenységtől, rétori elragadtattástól, féltékenységtől és hiúságtól — és aki a szabadságharc hevében, a perc aggodalmai között, félelem és remény váltakozó periódusaiban teremt maga körül és sokban saját képére és hasonlatosságára egy harcoló országot, melynek szervezetében már csak alap az ősök hagyományai.

A romantikus kor nagy érzé-
rája úgy kívánná, hogy Kossuthot személyében is elnyelje a forradalom katonai katasztrófája. Ám Kossuth nem temetkezik ebbe a képzeletbeli nemzetsírba, utána még fél évszázadon keresztül él. Ez nehezebbik, de esodálatosan emelkedő korszaka e hosszú, magányos élet-

pályán: belső és külső rágal-
maktól körülnyaldosott, szegény
emigráns, akit a „második szent-
szövetség” üldöz, eleinte csak
Európa Betegembere fogadja be.
De ő kitör, Rodostójából, elkezd
dönnék bámulatraméltó „tarkuló
évei” — már nemcsak Európa,
de az egész világ nagy politikai
vándorútjain. Míg Turini Reme-
tévé öregszik — ragyogó értel-
mével, mesteri ékesszólásával,
meggyőző erejével s a benne
lappangó potenciális erővel —
egymagában tényezőt jelent a
ésászárok Európájában. Önma-
gának kancellárja, írásai az
emigrációból híven megőriznek
leveleket, reményeket, nagy po-
litikai helyzeteket, mint amilyen
az éjszakai audiencia a harma-
dik császárság párisi palotájá-
ban. S ezekben az évtizedekben,
amikor a kapitalizmus a gátnél-
küli érvényesülés korszakát va-
rársolja a világ elé s Nyugat-
európában az eszmék egyre hát-
rabb szorulnak a vagyonszerzés

démona mögött — egyedül, tisz-
tán, megvesztegethetetlenül, le-
kenyerezhethetetlenül áll — profil-
ja egyre nemesebb veretet kap,
szava egyre mélyebb, jóslatsze-
rűbb, filozofikusabb. Hajlott,
öreg- és aggastyánkori fejlődése
— ahogy nyomunkövethejük e
páratlanul szorgalmas, állandó-
an a munka lázában élő ember
írásaiból — egy politikai vezér-
egyéniiség megnemesedésének
szinte magábanálló tükre.

Amikor elindult, nem nézett
olyan messze, mint Szécheányi;
nyugtalan, lobogó, majdnem la-
tinos fantáziájával sohasem ért-
hette meg Deák szűkebbresza-
bott szemléletét. Benne élt korá-
ban, átélt belőle minden percet,
sokszorosan és sokrétűen — de
világát saját képére és hasonla-
tosságára igyekezett önkényte-
lenül is átformálni — egy olyan
ember-belső harmoniájával, aki-
től a humánus egyetlen nagy s
örök gondolata sem idegen.

O. f. v.

*DICSÉRETET fognak zengení, mert szeretnek; és szeretni
fognak, mert látnak: így mondja Szent Agoston, s ez amaz örök
Alletujának forrása, mely az égtől a földig hangzik, ahogy belénk
is kiárad a mennyország öröme, aminek hitünk és reményünk a
kezdeté. Ezért figyelmeztet annyiszor Szent Pál, hogy örvendez-
nünk kell. S nem szükséges, hogy ez az öröm érezhető legyen;
gyakran olyan mozzanatok rejtik, melyek érzékeink számára föl-
foghatatlanok.*

Bossuet: Levél Madame d'Alberthoz.

*A MEGDICSŐÜLT SZENTETEK annyira megszépítik Isten
ajándékai, hogy szinte az egész örökkévalóság sem elég hozzá,
hogy magukra ismerjenek. Ez az a test, mely egykor annyi gyön-
geségben leledzett? Ez az a lélek, melynek képességei oly korlá-
tozottak voltak? Nem tudják fölfogni, hogyan lehetett képes ek-
kora csodákra! Sokkal nagyobb bőséggel árad beléje az öröm,
semhogy rendes csatornáin haledhatna: Isten kezének kell szá-
mára utat nyitnia; az ő Lelkét kell mintegy odakölesönöznie né
kik. úgy, ahogyan tulajdon boldogságában is részelteti őket.*

Bossuet: Prédikáció mindenszentek ünnepére.

Felelős kiadó: Sík Sándor

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Bossuet püspöknek, a XVII. század e nagy főpapjának, szóno-
kának, moralistájának és írójának műveiből valók novemberi
számunk idézetei. 1627-ben született, 1704-ben halt meg. Hajdani
székhelye, Meaux most ünnepli pappá szentelésének háromszáza-
dik évfordulóját.

R. A. Dehogy teszi a napi lelkiismeretvizsgálat aggályossá az
embert. Aki a lelki életben csak egy kevéssé is haladottabb, az
lelkiismeret-vizsgálat alkalmával nem éppen csak bűnökre va-
dász. Ez egyik módja cselekedeteink tudatosításának, az önisme-
ret megszerzésének, a bátor önbírálatnak és, ha szükséges, a ja-
vulás, tökéletesedés megkezdésének. Mit cselekedtem? — helyes
vagy helytelen volt-e ez a cselekedetem? — mi volt az oka, hogy
így tettem és nem amúgy? — mi volt a szándékom ezzel vagy
azzal a cselekedettel? — ezt naponkint megismétli az ember; így
egy-két év alatt elég mélyre le tudunk ásni öntudat alatti vilá-
gunkba és megkezdhetjük az igazán rendszeres önnevelést. Az
aggályosság egészen más eredetű: betegség, amellyel orvoshoz
(egyelőre lelki orvoshoz) kell fordulni.

Z. F. Igaza van, természet dolga is. Még az Úr Jézus is meg-
hajlik a tény előtt: „akinek fülei vannak a hallásra, hallja meg,
és akinek szemei vannak a látásra...” Bizonyos, hogy vannak
természetből pozitív és természetből negatív lelkek. Az elsők a
készségesek, megnyíltak és befogadók, a reménykedők, vállalók,
kezdők, hitelt-adók, — eredményt elérik. Ezek tíz talentumot, öt
talentumot adnak vissza uruknak. És vannak természetből nega-
tív lelkek, akiknek szemében nem érdemes „nem kifizetődő“
semmi. Tanítást, tanácsot nem fogadnak el, mert mindent job-
ban tudnak; de legjobban azt tudják, hogy úgysem fog sike-
rülni semmi. Szinte „az anyag tehetetlenségébe“ ütközik, aki va-
lamire rá akarja bírni őket. Mindazonáltal ami „természet dol-
ga“, az még nem végzet. A vasat is meg lehet hajlítani és már-
ványból csipkés szöszéket lehet faragni. Természeti fogyatékos-
ságának tudatosításával, a „készségesség erényének“ állandó
gyakorlásával sok érdemet szerezhet az illető, és az Úr-Isten bi-
zonyára nem tagadja meg a természetfeletti (kegyelmi) segítsé-
get attól, aki természete fogyatékoságát hősiessen leküzdeni tö-
rekszik.

L. V. Ilyen egyszerűen nem lehet szembeállítani a dolgokat.
A vallási érzelem összetett jellegű: velünk született hajlamok és
képessegek, első gyermekkori emlékek, tanultság és műveltségi
fok, valamint a figyelemnek és hűségnek az a foka, amellyel
kezdettől fogva hallgattunk, vagy nem hallgattunk a „belső hang-
ra“, amely az Isten hangja számunkra — mindez együtt végül
is bizonyos dispoziációt teremt a lelkekben, amely csak az övé,
senki mással nem közös és amely az ő gondolatait és cseleke-
deteit meghatározza; csak az Úr Isten maga tudja megítélni,
hogy az illető mennyiben felelős és mennyiben nem? „Enyém az
ítélet.“ Bár a saját lelkünk állapota foglalkoztatna bennünket
legalább annyira, mint felebarátunk vélt rosszasága!

T. F. Kár gyermekének „annyit beszélni, és aztán végül is belefáradni“, ahogy írja. Állandó és következetes házirend, mindenki számára kötelező erkölcsi törvények, és minél kevesebb személyre szóló parancs! A gyermeknek is vannak kedvtelése, életformája, saját ízlése... nem kell folyton dirigálni. De ha az ő érdekében feltétlenül szükségesnek látunk egy parancsot, abból aztán nem engedhetünk. Ez főleg az egészen kis gyermekre áll, akit még dresszurával kell bizonyos beidegződésekre nevelni.

G. R. Nem kell letörnie fiában ezt a vezetésre való hajlamot, csak gondoskodjék róla, hogy eleget kerüljön össze több gyerekkel. Ne álljon védőangyalként mögötte, amikor a többiekkel játszik. Ha van benne igazi vezetői képesség, akkor csak hadd fejtsse ki, értékes képesség az! Ha pedig csak akarhatnámság, hiúság van benne, és nincs képessége rá, akkor a gyerekek rövid időn belül elintézik az ügyet.

B. E. A pszichoanalízist egyetlen kézlegyintéssel elintézni legalább is ugyanolyan korlátoltság, mint tőle csodákat várni. Az újabb angol irodalomban nagy feltűnést keltett *Nigel Balchin* könyve és a belőle készült film: *Önmagadtól nem menekülhetsz* (1956). Egy fiatal „lélek-orvos“-ról szól, aki a lelkiismeretesség és ideális hivatásbuzgóság példaképe és végül is odáig jut, hogy majdnem lemond hivatásáról, mert „Istennek kellene lenni ehhez a munkához“. Egy beteg gyermek, aki rászorul, mégis csak megtartja a beteg lelkek ügyének szolgálatában. — Keresni, kutatni, szolgálni és közben alázatosan Istentől kérni és rendelni az igazi segítséget. — ennyi az, amit a lelki orvos a beteg lelkekért tehet; de ezt — mind a kettőt — meg is kell tennie.

A. A. Higgye el, hogy teljesen együttérzünk önnel, amikor — mint egyetlen orvosságot — *Charles Baudelaire* híres naplójegyzetét idézzük emlékezetébe: „*Toutes mes humiliations ont été de grâces de Dieu.*“ — „Minden megaláztatásaim az Isten kegyelmei voltak.“

C. H. Ninesenek férfihoz illő és férfihoz nem való munkák. Az élet bizonyos feladatokat hoz, azokat meg kell oldani. A nagyobb testi erőt igénylők természetesen a férfiakra várnak, a több ügyességet, aprólékos figyelmet igénylők a nőkre. De miért volna szegény, ha a családapa viszi haza a tejet vagy kenyeret? Szívmelegítő látvány ma, mikor férfiakat, sőt katonákat látunk az utcán, villamoson, kisgyermekkel karjukon.

Sz. Sz. A kiegyensúlyozott idegzet a legnagyobb földi javak egyike, a komoly és helyes lelkiélet pedig a legnagyobb-fokú rendezője az idegi életnek (nem célja, csak velejárója!) Akit a lelkiélet exaltálttá, aszocialissá tesz, az valahol nem jár helyes úton.